чăваш халăх хаçачĕ

ХЫПАР

1906 çулхи кăрлачăн 21-мĕшĕнче тухма тытăннă 1918 çулхи нарăс уйăхĕнчен тĕрлĕ ятпа тухнă 1991 çулхи çурлан 30-мĕшĕнче "ХЫПАР" ятпа тепĕр хут тухма пуçланă

СССР Аслă Канашĕн Президиумĕ 1968 çулхи пуш /март/ уйăхĕн 11-мĕшĕнче "Коммунизм ялавĕ" /халĕ "Хыпар"/ хаçата "ХИСЕП ПАЛЛИ" орденпа наградăланă

"ХЫПАР" никĕслевçи Н.В.Никольский (1878–1961)

26/26432/№ Юн кун, 2014, нарăс (февраль), 12 Хакĕ ирĕклĕ WWW.hypar.ru

Саламлатпăр

Чăваш Республикин Пуçлăхĕн 2014 çулхи нарăс уйăхĕн 10-мĕшĕнчи 17-мĕш указĕпе килĕшӳллĕн хореографи искусстви енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата пултарулăхра нумай çул вăй хунăшăн Чăваш Республикин "Чăваш патшалăх академи юрăпа ташă ансамблĕ" бюджет учрежденийĕн балет артистне **Наиль Киямтинович МИНГАЗОВА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ АРТИСЧĔ"** хисеплĕ ят;

сывлăх сыхлавĕн тытăмĕнче тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Чăваш Республикин "Васкавлă медицина пулăшăвĕн больници" бюджет учрежденийĕн терапи уйрăмĕн заведующине – врач-терапевтне **Лариса Николаевна ПИВОВАРОВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ВРАЧĔ"** хисеплĕ ят;

культурăри тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул ăнăçлă вăй хунăшăн "Чăваш Республикин Патăрьел районĕнчи Шăхач ял тăрăхĕн "Культурăна аталантаракан тата халăха библиотека пулăшăвĕпе тивĕçтерекен центрĕ" бюджет учрежденийĕн "Умарина" халăх фольклор ансамблĕн ертӳçине **Зинаида Михайловна ГУГУШКИНĂНА,** Чăваш Республикин Куславкка районĕнчи Кунер ял тăрăхĕн "Информаципе культура центрĕ" муниципалитетăн бюджет учрежденийĕн Кунер ял библиотекин ертсе пыракан библиотекарьне **Светлана Александровна МАТАНОВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН КУЛЬТУРĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

ял хуçалăхĕнчи тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн "Вăрнарти аш-какай комбиначĕ" тулли мар яваплă обществăн какай касса хатĕрлекенне **Владимир Ильич МАТВЕЕВА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ЯЛ ХУÇАЛĂХĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

халăха социаллă хӳтлĕх парас енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Чăваш Республикин Халăха ĕçпе тивĕçтерекен патшалăх службин пай пуçлăхне **Надежда Константиновна ЭБЕРТА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХАЛĂХĂН СОЦИАЛЛĂ ХӲТЛĔХĔН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят панă.

Ыр кăмăллăх

Тенкĕ çумне тенкĕ

Кăçалхи кăрлач уйăхĕн 31-мĕшĕнче пирĕн республикăра "Ачалăх ячĕпе, ачалăхшăн" марафон вун саккăрмĕш хут вăй илчĕ. Унăн тĕллевĕ чăннипех пархатарлă – сахал тупăшлă çемьесенче çитĕнекен пултаруллă çамрăксене пурлăх тĕлĕшĕнчен пулăшмашкăн, сусăр ачасене, тăлăхсене тата ашшĕ-амăшĕн хӳттисĕр юлнисене сиплемешкĕн укçа пухасси.

Марафон ачалăх ыйтăвĕсем тĕлĕшпе общественноçа тимлĕрех пулма ыйтать, граждансен, ĕç коллективĕсен, общество организацийĕсен вăйне пĕрлештерет. Кун пек чухне сăваплă акци пухмачне кам миçе тенкĕлĕх пуянлатни пĕлтерĕшлех те мар, кашни çын хывнă пĕчĕк взнос ырă ĕç тума май пани пахарах.

Çĕмĕрле районĕнчи Макарин ял тăрăхĕн администрацийĕн ĕçченĕсем марафона çуллен пуçаруллă хутшăнаççĕ, хăйсен ырăлăхĕн, чун ăшшин, телейĕн пĕр пайне социаллă тата медицина пулăшăвĕ кирлĕ ачасене парнелеççĕ – пĕр кунхи шалăва унăн счечĕ çине куçараççĕ. Кăçал та çаплах турĕç.

Елчĕк тăрăхĕнче пурăнакансем те "Ачалăх ячĕпе, ачалăхшăн" ыр кăмăллăх акцийĕн счетне пуянлатассине хăйсен тивĕçĕ тесе шухăшлаççĕ. Тенкĕ çумне тенкĕ хушса пуçтарнă укçапа иртнĕ çул, сăмахран, районти ача-пăча валли вăйă оборудованийĕ туяннă, сахал тупăшлă çемьесенче çитĕнекенсене ятран пулăшнă. Ыр кăмăллăх акцийĕн пĕрремĕш эрнинче республикăри предприятисем-организаци тата уйрăм çынсем 72150 тенкĕ куçарнă. Çав шутра: Патăрьелсем – 1500, Красноармейскисем – 10000, Хĕрлĕ Чутайсем – 1650, Елчĕксем – 8000, Шупашкарсем – 51000 тенкĕ.

"Ачалăх ячĕпе, ачалăхшăн" акцие кашниех хăйĕн тӳпине хывма пултарать, çак тĕллевпе "Раççей ача-пăча фончĕн" регион уйрăмне /Шупашкар хули, Петров урамĕ, 7-мĕш çурт/ пымалла е /8352/ 62-89-42 телефонпа шăнкăравламалла.

Марафона хывакан укçана общество организацийĕн счечĕ çине куçарма юрать. Кăçал унăн пухмачне СМС ярса пуянлатма пулать. Ырă тума васкăр. Пирĕн тивĕç – хӳтлĕхсĕр ачасен шăпине çăмăллатма пулăшасси, вĕсене хамăрăн тимлĕхе туйса илмешкĕн май туса парасси. Ют ачасем çук, вĕсем пурте пирĕн.

Хаклă вулаканăмăрсем, эсир те сăваплă юхăма пуçаруллă хутшăнасса шанса "Ачалăх ячĕпе, ачалăхшăн" ыр кăмăллăх марафонĕн реквизичĕсене аса илтеретпĕр:

ЧРО ООБФ "Российский детский фонд"

ИНН 2128005408/КПП 213001001

Р/с 40703810075220160067 в Чувашском ОСБ № 8613 г.Чебоксары

БИК 049706609, кор/с 30101810300000000609

■ **Валентина СМИРНОВА**

Пĕтĕмлетӳ

Кам унта? Суд приставĕ!

Пĕлтĕр приставсем суд йышăнăвĕсене пурнăçламалли производствăсем тăрăх пĕтĕмпе 4 млрд тенкĕ ытла шыраса илнĕ. Çав шутра 1,7 млрд тенке яхăн – налуксем, бюджета хывмалли ытти тӳлев. Çак тата ытти кăтартăва журналистсене пухса иртнĕ çулхи ĕçе пĕтĕмлетнĕ май Федерацин суд приставĕсен службин республикăри управленийĕн ертӳçи Анатолий ИВАНОВ пĕлтерчĕ.

«Укçа пирĕн кĕсьене кĕмест»

Чăваш Енĕн тĕп суд приставĕ каланă тăрăх – управлени тытăмĕнчи подразделенисенче 2013 çулта 836 пин производство пулнă. Çакă виçĕм çулхинчен 45 пин чухлĕ сахалрах. Апла пулин те кашни пристав пуçне тивнĕ производствăсен шучĕ çав-çавах пысăк – 2,7 пине яхăн. Вăтамран пĕр пристав куллен 5 производствăна вĕçлет. Ку кăтартупа пирĕн приставсем Раççейре 6-мĕш вырăнта-мĕн.

Журналистсем çапларах халăх вĕт – чăкăлтăш ыйтусем пама юратаççĕ. Ку хутĕнче те унашкаллисĕр пулмарĕ. Сăмахран, халăхра приставсем шыраса илекен парăмсен пĕр пайне хăйсене илни пирки. Анатолий Юрьевич татăклăн хирĕçлерĕ: ĕлĕкрех, чăнах та, «исполнительский сбор» текен тӳлевĕн пĕр пайĕпе приставсене хавхалантарма усă курнă, анчах халĕ пĕтĕм тӳлев хыснана кĕрет.

Сăмах май, асăннă «сбор» виçи кăрлачăн 1-мĕшĕнчен пысăкланнă: уйрăм çынсемшĕн вăл унччен 500 тенкĕччĕ, халь – 1 пин тенкĕ. Организацисемшĕн – 10 пин. Çакăн витĕмĕ куç кĕрет: юлашки çулсенче пуçласа юлнă производствăсен шутне чакарма пултарнине тĕп пристав шăпах асăннă виçене пысăклатса пынипе сăлтавлать. Тĕслĕхрен, ПАИ штрафĕсен шучĕ ӳссе пырать, çав вăхăтрах приставсем патне иртнĕ çул вĕсене шыраса илме ярса панă ĕçсем 44 пин чухлĕ сахалланнă. Эппин, çынсем штрафсене вăхăтра тӳлемеллине ăнланса пыраççĕ. Çын тӳлеве хăйĕн ирĕкĕпе татмалли вăхăта та тăснă: унччен 30 кунччĕ, халĕ – 60. Анатолий Юрьевич тепĕр саманта та асăнчĕ: халĕ штрафа кĕске вăхăтра тӳлесен унăн виçине пĕчĕклетмелли мерăна сӳтсе яваççĕ. Сăмахран, çул-йĕр инспекторĕ правилăсене пăснă водителе 1 пин тенкĕлĕх штрафларĕ тейĕпĕр. Айăпа кĕни штрафа çийĕнчех, темиçе кун хушшинче, тӳлерĕ тĕк – 1 пин мар, асăннă виçерен чылай пĕчĕкрех укçа хывать. Чăннипех вырăнлă йышăну пулмалла пек...

Пĕлмени тӳлеврен хăтармасть

Штраф, суд йышăнăвне пурнăçламалли производство пуçарни çинчен пĕлмени – тӳрре тухмалли сăлтав мар, ку тӳлеврен хăтармасть. А.Иванов иккĕленмест: çынсен халĕ штраф пирки пĕлмелли майсем анлă. Пĕрремĕшĕнчен, приставсем çыру яраççĕ. Паллах, çын регистрациленнĕ вырăнта пурăнманни те часчасах пулать – çавăнпа хайхи çырăва илеймест. Анчах ăна ФСПС сайтне уйăхра пĕрре те пулин кĕрсе пăхма никам та чăрмантармасть, унта суд йышăнăвĕсене пурнăçламалли производствăсем пирки пĕтĕм кăтарту пур.

Приставсем парăм шучĕпе арестлекен пурлăха чăн хакран йӳнĕрех сутаççĕ тени пирки те калаçу пулчĕ. Анатолий Юрьевич палăртнă тăрăх – пĕлтĕр приставсем 15 яхăн хваттере сутнă. 250 яхăн автомобиле сутлăха кăларнă, вĕсенчен 74-шĕ кăна сутăннă. Транспорт хатĕрĕсен пысăк пайĕ сутăнманни хăех çирĕплетет: эппин, вĕсене хăйсен хакĕнчен йӳнĕрехпе сутлăха кăларман – шăпах хаклă пулнипе никам та туянман. Тепĕр тесен парăм шучĕпе йĕркеллĕ автомобиле арестлесен ĕç-пуç ытларах чухне ăна сутса ярасси патне çитеймест – «кустăрмаллă урхамахсăр» юлас хăрушлăх тухса тăрсанах унăн хуçин укçа тупăнать, парăмпа татăлать. Çавăнпах пĕлтерĕшлĕ пурлăха арестлеме тăрăшаççĕ. Унччен микроволновкăна, çавăн йышши ытти вак-тĕвеке туртса илме пултарнă – кунашкалли нумайăшне хăратмасть, çийĕнчен усă курнă çавнашкал техникăна йĕркеллĕ хакпа сутма та йывăр.

● ➡ 2 стр.

КУН хыççăн КУН

☎ 56-04-26

Çыхăну çирĕпленет

К.В.Иванов ячĕллĕ Чăваш патшалăх академи драма театрĕнче В.И.Качалов ячĕллĕ Хусан академи вырăс драма театрĕн гастролĕ иртнĕ.

Нарăсăн 8-мĕшĕнче икĕ пайлă "Глумов" спектакль кăтартнă. Вырсарни кун сцена çине "Квадратура круга" водевиль тухнă, тунти кун – "Пиковая дама" фантази. Виççĕшне те Раççей тата Тутарстан халăх артисчĕ, Раççей правительствин Ф.Волков ячĕллĕ премийĕн лауреачĕ Александр Славутский режиссер лартнă.

"Пиковая дама" ĕçе ЧР культура министрĕ Вадим Ефимов тата ЧР Театр ĕçченĕсен союзĕн председателĕ Геннадий Медведев пырса курнă. Вадим Петрович хăнасене икĕ республика хушшинчи çыхăнусене çирĕплетме, Шупашкар çыннисене хăйсен пултарулăхĕпе паллаштарма май тупнăшăн тав тунă, Александр Славутские министерствăн Тав хучĕпе чысланă.

Н.СМИРНОВА.

"Шевлесем" – пĕрремĕш

Чăваш Ен спортсменĕсем командăсен хушшинче кросс енĕпе иртнĕ Европа кубокĕнчен çĕнтерӳпе таврăннă. Ку хутĕнче ăмăртăва Португалири Альбуфейра хули йышăннă.

Европа турнирне Мускаври "Шевле" спорт клубĕнчи хĕрарăмсемпе юниорсен командисем хутшăннă. Вĕсен йышĕнче Чăваш Ен атлечĕсем те пулнă. Пирĕн ентешсене 3 километр та 825 метрлă дистанцире уйрăмах ăнăçнă. Ку стартра Ольга Николаевăпа Тамара Чалкова иккĕмĕшпе виççĕмĕш вырăнсене йышăннă, Ксения Махнева – вуннăмĕш. Хĕрарăмсен ушкăнĕнче Наталья Горчакова виççĕмĕш кăтартупа палăрнă. Ăмăрту пĕтĕмлетĕвĕпе Раççей спортсменĕсем Италипе Испани командисене кая хăварса пьедесталăн пĕрремĕш картлашки çине хăпарнă.

А.МИХАЙЛОВ.

Вĕсем сывă пурнăçшăн

Чăваш Ене "Ман хыççăн чуп" федераци проекчĕн ертӳçи, РФ çамрăксен политикин канашĕн членĕ Наталья Шульга тата RRUNS спорт клубĕн соучредителĕ Артем Долгополов килсе кайнă.

Сывă пурнăç йĕркине пăхăнакансем ĕçлĕ тĕл пулăва мĕнрен пуçланă тетĕр? Паллах, чупуран. Кӳлмек хĕррине Шупашкарти экономика-технологи колледжĕн студенчĕсемпе преподавателĕсем те тухнă. Ирхи зарядкăра хăпартланнăскерсем пирĕн республикăра "Ман хыççăн чуп" проектăн штабне уçнине халалланă уява хутшăннă тата проект хастарĕсемпе курса калаçнă. Унтан хăнасем колледжра сывă апатлану темипе ăсталăх сехечĕ ирттернĕ, çавăн пекех студентсене кулленхи тренировка, массаж хăйне евĕрлĕхĕсемпе паллаштарнă.

Чăваш Енре "Ман хыççăн чуп" проект 2013 çултанпа пурнăçланать, хальлĕхе йышра – 500 ытла волонтер. Шупашкарта, Çĕмĕрлере, Етĕрнере, Тăвайра уйрăм штабсем ĕçлеççĕ. Вĕсем çынсене спортпа туслаштарас тĕллевпе кашни эрнере чупусемпе ятарлă акцисем йĕркелеççĕ.

Е.АНДРЕЕВ.

Пушарта çынсем вилнĕ

Нарăс уйăхĕн 10-мĕшĕнче Элĕк тата Хĕрлĕ Чутай районĕсенчи икĕ пушарта тăватă çын пурнăçĕ татăлнă. Çак фактсем тĕлĕшĕпе следстви тĕрĕслевĕ ирттереççĕ.

Элĕк районĕнчи пураса тунă пĕр хутлă çуртра "хĕрлĕ автан" ташлама тытăнни пирки кӳршисем шăнкăравласа пĕлтернĕ. Вут-çулăма сӳнтерсен инкек вырăнĕнче икĕ виле тупнă: пӳртĕн 76-ри хуçин тата çак хĕрарăма хуçалăхра пулăшнă 47-ри арçыннăн (вăл та ку ялтах пурăннă) кĕлеткисене. Çурт тĕппипех çунса кайнă. Синкер сăлтавне тĕпчеççĕ, версисенчен пĕри – пирус туртнă чухне вутпа асăрханусăр пулни.

Çав кунах каçхи 9 сехет иртсен Хĕрлĕ Чутай районĕнчи пĕр ялти çурт та кĕл-кăмрăка çаврăннă. Ку пушарта та икĕ çын вилнĕ: кил хуçин 55 çулти арăмĕ тата унăн 34-ри тăванĕ. Ял çыннисем каланă тăрăх – вĕсем кăшт маларах çак арçынпа хĕрарăм ӳсĕр пулнине асăрханă. Малтанласа палăртнă тăрăх – инкек сăлтавĕ хутнă кăмакана пăхса тăманни.

Хальхи вăхăтра суд-медицина тата пушар-техника экспертизисем ирттереççĕ.

И.БЕЛОВА.

ПУБЛИЦИСТ ШУХĂШĔ

ЫЛТĂН-КĔМĔЛĔ МАР, СУМĔ ХАКЛĂ

Вулаканăм тавçăрчĕ пулĕ – паян калас сăмахăм шкул ачисене вĕренӳре питĕ лайăх ĕлкĕрсе пынăшăн панă медаль тавра çаврăнĕ. Вăтам шкулсенче 70 çул каярах усă курма тытăннă хавхалантару мелĕ малашне хăйĕн вăйне çухатĕ. Сăлтавĕ паллă: 2013 çулхи кĕркунне Раççей Федерацийĕн Вĕрентӳпе ăслăлăх министерстви "Вĕренӳри çитĕнӳсемшĕн" медальсене малашне пăрахăçласси çинчен хушу кăларчĕ. "Ылтăн" е "кĕмĕл" вырăнне пĕтĕмĕшле вăтам пĕлӳ илни çинчен ыттисенчен уйрăлса тăракан аттестат памашкăн йышăннă. Çак çĕнĕлĕхе васкасах уççăн пĕлтерменрен хăшĕ-пĕри халĕ те иккĕленет: йăлана çирĕп кĕнĕ награда кăçалхи чи лайăх выпускниксене тивĕçĕ-и?

Ăна памашкăн пăрахас шухăш мĕнпе çыхăннă-ха? Ахăртнех, федерацин "Вĕренӳ çинчен" саккунĕ, иртнĕ авăн уйăхĕнче вăя кĕнĕскер, илсе пынă ун патне. Пĕлетпĕр: юлашки пилĕк çулта аслă шкула вĕренме кĕмешкĕн медаль нимĕнле çăмăллăх та паман. Абитуриентсене ППЭ кăтартăвĕсемпе олимпиадăра /федераци тапхăрĕнче/ çĕнтернине кура çеç суйланă. Медаль ĕнерхи шкул ачине нимĕн тума та кирлĕ марри пирки пĕтĕмлетӳ çапла хăйне хăех тухса тăнă. Пирĕн çĕр-шывра перекетлĕх хăйĕн вырăнне пачах çухатман апла...

Медаль-орденпа, пĕтĕмĕшле калас-тăк, çынна мĕншĕн чыслаççĕ-ха? Вăл маттурлăхĕпе, паттăрлăхĕпе е хăюлăхĕпе ыттисенчен уйрăлса тăнăран палăртас, общество умĕнче хавхалантарас тесе. "Пурте тивĕçлипе илмеççĕ-çке ăна", – тавлашăва кĕме хатĕр пуль чылайăшĕ. Килĕшетĕп вĕсемпе те. Анчах ку шкул тĕнчине кăна пырса тивет-и? Университетра пĕр вăхăтра вĕреннĕ пĕлĕшĕм хĕрлĕ диплом илес тесе 4 экзамена çĕнĕрен тытрĕ, анчах хайхи "чи маттурри" хăйĕн специальноçĕпе ку таранччен пĕр кун та ĕçлемен. Чылай чухне халăхăн йăла çапларах: кирек мĕнле пулăмăн ырă енне куриччен начаррине куратпăр. Кашни ялпаларан унăн материал усăлăхне курма ăнтăлатпăр. Анчах пурнăçра чылай пĕлтерĕшлĕрех хаклăхсем пуррине мĕншĕн манмалла?

...Ун чухне виççĕмĕш класра вĕренеттĕмĕр. Хамăрăн шкултах – Комсомольски районĕнчи Аслă Чурачăкра – аслă классене математика вĕрентекен Августина Можаевăпа тĕл пулу иртнĕччĕ. Вăл, Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçиччен çут тĕнчене килнĕскер, ачалăхĕ çинчен каласа кăтарнисем халĕ те асрах. Учитель ыйтнипе вăл хăйĕн кĕмĕл медальне, шкулта лайăх вĕреннĕшĕн тивĕçнĕскерне, илсе пынăччĕ. Шкулпа сыв пуллашичченех Августина Яковлевна маншăн кĕçĕн классенче куç умне тухнă сăнарлă юлчĕ: питĕ ăслă, тарăн пĕлӳ пама пултаракан, анлă тавра курăмлă, кирек кама та пулăшма хатĕр аслă юлташ. Тăххăрти хĕр пĕрчишĕн вĕрентекенĕн кĕмĕлĕ укça çине куçарсан /ун чухне медальсем тĕрлĕ металл хутăшĕнчен мар, хăйсен ятне тивĕçлĕ хаклă йышши металранах пулнине халĕ пĕлетпĕр/ мĕн хака ларни мар, хуçи ăна пула мĕнле çăмăллăха тивĕçни те мар, медаль кӳрекен ят-сум кăна пĕлтерĕшлĕ пулнă. Пурнăçăн анлă çулĕ çине тухакан çамрăка медальпе наградăланин тĕшшине эпĕ нимрен ытла çакăнта куратăп.

Медалистсем вĕренӳ кирек хăш заведенине экзаменсăр, тест витĕр тухнипех кĕме пултарнă çулсенче мĕнлерехчĕ-ха ӳкерчĕк? Факультетсен рейтингĕнче чи çӳлти пусма çинче тăраканнисене ушкăнĕпех медалистсем йышăннине пурте ас тăватпăр. Çавнашкал йĕрке хута кайнă çул пичче вăтам шкул пĕтерчĕ. Пединститута математика специальноçĕпе вĕренме кĕрес ĕмĕтлĕччĕ. Аттестатĕнче пĕртен пĕр "4" пулин те – медальсĕр. Кăнтăрлахи уйрăмри 90 вырăна 100 процентчĕпе наградăллисем йышăнчĕç те çывăх тăванăм ирĕксĕрех "Физикăпа информатикăна" суйларĕ.

Хăнăхнă пулăма пурнăçран тӳрех кăкласа пăрахма хĕн. Çавăнпах Интернетри комментарисенче медале шкул шайĕнче те пулин сыхласа хăварасси çинчен çыракан йышлă. Тăван пĕлӳ çурчĕн ĕренкипе илемлетесшĕн ăна хăшĕ-пĕри. Шухăша сывлăшрах "çăварлăхлакансем" те пур: кăмăла каякан медале туххăмрах пахалăхлăн калăпласа пама хатĕррине пĕлтереççĕ. Хакне çийĕнчех палăртакансем те тупăнкалаççĕ. Темле пулсан та – шкул медалĕн пач урăх историйĕ пулĕ вăл.

Сăмахăма вĕçлемелле пек, анчах... Çак кунсенче Мускаври пĕр шкулта чи лайăх вĕренекен шутланнă, аттестатпа пĕрлех медаль илме ĕмĕтленнĕ çул çитмен каччăн хăтланăвĕ пуçран тухмасть. Лартма та ĕлкĕреймен "тăваттăшăн" çапла ăс-тăнран тухса кайнине каçарма май çук-тăр. Каллех ĕмĕрхи ыйтăвăн – воспитанин – çул юппинче тăрать паян общество. Лайăх енпе начарри каллех чăлханса каяççĕ. "Медаль" сăмаха çак тĕслĕхпе пачах варалас килмест те... Шел, унăн та тӳнтер енĕ пуррине ку хутĕнче тӳрремĕнех ăнланса ĕненме тивет.

■ **Ирина ПУШКИНА**

Çанталăк çинчен

Паян пĕлĕтлĕ çанталăк пулать, юр çăвать. Çил кăнтăр-хĕвел тухăçĕнчен çеккунтра 5 метр хăвăртлăхпа вĕрет. Сывлăш температури **кăнтăрла 8, каçхине 3 градус сивĕ.** Атмосфера пусăмĕ 755 мм, сывлăшри нӳрĕк 88 процент.

Кун тăршшĕ 9 сехет те 23 минут.

Ыран улшăнса тăракан пĕлĕтлĕ çанталăк пулать. Çил кăнтăр-хĕвел анăçĕнчен çеккунтра 3 метр хăвăртлăхпа вĕрет. Сывлăш температури **кăнтăрла та, каçхине те 0 градус.** Атмосфера пусăмĕ 755 мм, сывлăшри нӳрĕк 90 процент.

Кун тăршшĕ 9 сехет те 28 минут.

Кам унта? Суд приставӗ!

/Вӗҫӗ. Пуҫламӑшӗ 1-мӗш стр./.

Массӑллӑ информаци хатӗрӗсен представителӗсем пӗр фирмӑн нумай кӗленче коньякне туртса илнине аса илтерчӗҫ – кашни кӗленчине 200 тенкӗпе кӑна хакланӑ. Паха ҫавнашкал эрех ҫапла йӳнӗ пулма пултарать-и вара? А.Иванов хуравран пӑрӑнмарӗ: «Вӑл коньяк пахалӑхне тӗрӗслеме тивет-ха. Акцизсен вӑхӑчӗ те иртнӗ. Ҫавна май ӑна 200 тенкӗлле сутасси пирки кӑна мар, сутма пултараясси пирки те иккӗленӳ пур».

Пысӑк мар парӑмшӑнах хаклӑ автомобиле арестлени те саккунпа килӗшӳллӗ. Анатолий Юрьевич 30 пин тенкӗлӗх парӑмшӑн ҫыннӑн хаклӑ «Форд» автомобильне туртса илнӗ тӗслӗхе аса илчӗ. Паллах, хуҫи парӑмпа часах татӑлнӑ, машинине илсе кайнӑ. Ӗҫ-пуҫ ӑна сутса ярасси патне ҫитнӗ пулсан автомобиле сутса илнӗ укҫаран 30 пин тенки парӑма татма каятчӗ, юлнине хуҫине паратчӗҫ – пӗтӗмпех саккунлӑ пулатчӗ.

Тепӗр енчен, парӑмлӑ ҫыннӑн хӑйӗн пурлӑхӗн хакӗ тӗлӗшпе ҫӑхав ҫырмалли ирӗк пур. Приставсем арестленӗ пурлӑх объекчӗсем – пин-пин, анчах вӗсенчен иккӗшӗ тӗлӗшпе кӑна хуҫисем йӳнӗпе хакланӑ тесе суда тавӑҫ тӑратнӑ. Ҫав тӗслӗхсенче те суд йышӑну туман-ха. Ҫакна та шута илмелле: пурлӑха приставсем хӑйсем хакламанҫӗ, ку енӗпе айккинчи, приставсен службине пӑхӑнман компани ӗҫлет. «30 пин тенкӗрен ытла тӑман пурлӑха хакламалли ирӗк пурччӗ, анчах хамӑн йышӑнупа ҫапла тума та чартӑм», – терӗ управлени ертӳҫи.

Самолета та арестленӗ

Халӗ приставсем парӑмлӑ ҫынсен банксенчи шучӗсем ҫинчи укҫана та шыраса илме пултараҫҫӗ. Ҫавна май парӑмсене татассипе ҫыхӑннӑ ӗҫ чылай чухне ансатланать – производствӑсен 40% шӑпах ҫак мелпе усӑ курса вӗҫленӗ. Чӑн та, хӑшӗсем ҫав шутсем ҫине куҫакан ача пособийӗсене те шыраса илеҫҫӗ тесе кӑмӑлсӑрланаҫҫӗ. Паллах, унашкал укҫа парӑма татма кайни вырӑнсӑр. Анчах кунта та ҫынсем ҫав укҫана тавӑрмашкӑн ыйтма пултараҫҫӗ. Кӑмӑлсӑрланаҫҫӗ, анчах укҫана каялла кусарма ыйтнисем пулман-ха.

Сӗр-шыв, республика ертӳҫисем пурӑнмалли ҫурт-йӗрпе коммуналлӑ хуҫалӑх сферинчи ӗҫ-пуҫ ҫивӗччи ҫинчен ҫинеҫинех калаҫҫӗ. Приставсем те ҫак ӗҫрен пӑрӑнмаҫҫӗ: ЖКХ валли пӗтӗр 200 млн тенкӗ шыраса илнӗ. Ресурссемпе тивӗҫтерекен организацисем пирки те ҫавнах каламалла. Ку сферӑра уголовлӑ ӗҫсем те пуҫарнӑ – 10 тараннах.

Ҫынсем кредит илнӗ май вӗсене татаймасӑр парӑма кӗрсе кайнӑ тӗслӗхсем 32% нумайланнӑ. Чӑн та, ҫак парӑмсен вӑтам виҫи виҫӗм ҫулхинчен /800 пин тенкӗ/ чакнӑ-мӗн – 600 пин тенкӗ шайне аннӑ. Кӳсран вӗҫертмен пысӑк тепӗр тема – алиментсене шыраса илесси. Тӑлӑх ачасене хваттерпе, ҫурт-йӗрпе тивӗҫтересси ҫине те алӑ сулман. Ку енӗпе суд йышӑнӑвӗсене пурнӑҫлас тӗлӗшпе ҫине тӑрса ӗҫлени усси куҫ кӗрет: хаклӑ тӑлӑхсене пурӑнмалли кӗтеслӗ тумалли йышӑнусен шучӗ палӑрмаллах чакнӑ – 23-пе кӑна таналасать.

Приставсен ӗҫ калӑпӑшӗ чакни халӗ темиҫе пус-тенкӗлӗх парӑмсемпе ӗҫлеменнинчен те килет-тӗр. Унччен ҫавнашкал вак-тӗвекшӗн те парӑмлӑ ҫынсене шыраса ҫӳренӗ вӗт. Чылай чух ҫын патне ҫӗрле те пыма тивет – кӑнтӑр кунӗнче килте мар-ҫке. Саккунпа килӗшӳллӗн пристав ирхи 6 сехетрен тытӑнса каҫхи 22 сехетчен «хӑнана» пыма пултарать. Пурлӑха арестлемелли тӗслӗхсенче хуҫи хваттере е пӳрте кӗртмесен вӑйпа кӗмелли ирӗк те пур – алӑка касса уҫасси таранах. Тӗп пристав «кӗтартуллӑ тӗслӗх пултӑр» тенӗн ҫывӑх вӑхӑтра ҫавнашкал мелпе усӑ курас шухӑш пуррине те систерчӗ.

Висӗм ҫул Чӑваш Енре приставсем парӑм шучӗпе вертолет арестленӗ тӗслӗх пулнӑччӗ. Пӗлтӗр ку енӗпе «ҫӳлелле хӑпарнӑ» теме те юрать – самолет туртса илнӗ. Пӗчӗккине мар, пысӑккинех – пассажирсене илсе ҫӳрекеннине. Вӗҫев аппарачӗ Шупашкарти пӗр предприятин, ӑна Чул хулари аэропортра тупса арестленӗ, хайхи предприятирен парӑм шыракан тепӗр компание панӑ.

Приставсен службипаян суд йышӑнӑвне тӗпе хурса ют ҫӗр-шыв гражданӗсене Раҫҫейрен кӑларса ярас енӗпе те ӗҫлет. Пӗлтӗр 100 ытла ҫынна ӑсатма тивнӗ. Малтанлӑха вӗсене ФМСӑн Тутаркассинче ятарласа уҫнӑ учрежденийӗнче усраҫҫӗ, суд йышӑну кӑларнӑ хыҫҫӑн килне ӑсатаҫҫӗ. Вӗсен 5 ҫул хушши пирӗн ҫӗр-шыва килме юрамасть. Анчах чееленекенсем те пур-мӗн: уйрӑмах ӑслисем килне тавранса хушаматӗнчи пӗр сас паллие улӑштараҫҫӗ те «ҫӗнетнӗ» документпа каллех Раҫҫее килеҫҫӗ. Ултав пур пӗр тӑрӑ шыв ҫине тухать: кунта хушаматӗнчи пӗр саспалли ҫеҫ кӑна мар, йӗркене пӑснӑксерен ытти кӑтартӑвӗ те /ҫав шутра пӳрне йӗрӗсем те/ юлаҫҫӗ вӗт...

Ҫынран укҫа шыраса илесси ансат ӗҫ мар. Ахальтен-им приставсене тапӑннӑ тӗслӗхсем те пулаҫҫӗ. Тӳлев виҫи пысӑк та мар – ҫавӑншӑн пакунлӑ ҫынсем тӗлӗшпе вӑйпа усӑ курса суд умне тӑраҫҫӗ. Пристава машинӑпа таптама тӑнӑ тӗслӗх те асрах-ха. Е тата – взятка пама тӑни. Пӗлтӗр пӗри «исполнительный сбор» виҫине чакарттарас тӗллевпе пристава 40 пин тенкӗ взятка сӗннӗ. Взятка тӳлемешкӗн банкран кредит илнӗ-мӗн. Айван мар-и вара? Уголовлӑ ӗҫ пуҫарса приговор паларттнӑ май унӑн ҫакӑншӑн пысӑк штраф тӳлеме тивнӗ – 2 млн тенкӗ ытла.

...Тӳле те – лӑпкӑ ҫывӑр темелли ҫеҫ юлать.

■ **Николай КОНОВАЛОВ**

Пухмач пуянланать

Олимп вӑййисем пуҫланнӑранпа пилӗк кун иртрӗ. Чӑваш Ен спортсменкин Елена Муратовӑн старчӗсем ӑнӑҫсӑр вӗҫленчӗҫ пулин те Сочири ӑмӑртусемпе кӑсӑкланма, сӑнама пӑрахмастпӑр.

Паян та пирӗншӗн Шурӑ Олимпиадӑран килекен хыпарсем пӗлтерӗшлӗ. Тӑван ҫӗр-шыва иртекен вӑййисенче Раҫҫей команди хальлӗхе улттӑмӗш вырӑнта кӑна пулин те вӗсен ҫитӗнӗвӗсем кашнинех савӑнтараҫҫӗ.

Тунти кун пирӗнниесен медальсен пухмачне икӗ «бронзӑпа» пуянлатрӗҫ. Ҫав кун тупӑшӑва сӑрт-ту йӗлтӗрҫисем, фристайлҫисем, конькипе чупакансем тата биатлонҫӑсем тухрӗҫ. Палӑртмалла: пирӗн спортсменсене хӑш-пӗр ӑмӑртура ӑнмарӗ пулин те шорт-трек тата могул енӗпе «бронза» ҫӗнсе илни кӗтменлӗх пулчӗ. 26-ри спорт мастерӗ Александр Смышляев /сӑн ӳкерчӗкре/ могул енӗпе тӗнчери чи вӑйлӑ спортсменсемпе вӑй виҫсе /малти вырӑнсене Канада каччисем йышӑнчӗҫ/ виҫҫӗмӗш кӗтартупа палӑрчӗ. Ҫакна палӑртмалла: Раҫҫей фристайлҫисем Олимпиадӑра 20 ҫул пьедестал ҫине хӑпарман, юлашки хут ҫак ушкӑнра 1994 ҫулта Сергей Шуплецов призер пулнӑ. Шорт-трек енӗпе вара нихӑҫан та малтисен ретне туртӑнайман. Унччен Корея чысне хӳтӗленӗ, 2011 ҫултанпа Мускавра пурӑнакан Виктор Ан 1500 метрлӑ дистанцие виҫҫӗмӗш вӗҫлерӗ. Унӑн спортри ҫитӗнӗвӗсем пӗчӗк мар: кӑҫал тӗнче Кубокӗнче ҫӗнтерчӗскер 2006 ҫулта Олимпиадӑра чемпион ятне виҫӗ хут тивӗҫнӗччӗ.

Ытлари кунхи ӑмӑртусен пӗтӗмлетӗвӗпе Канада спортсменӗсем пӗрремӗш вырӑнта: вӗсен 9 медаль. Нидерланд, Норвеги пе АПШ командисен 6-7 награда пуянланнӑ, Германин 2 «ылтӑн» кӑна та – ҫапах вӗсен пирӗнтен ҫӳлерех. Ушанатпӑр: Раҫҫей йӗлтӗрҫисемпе фигурисчӗсем пире медальсемпе савӑнтараҫҫех.

■ **Андрей МИХАЙЛОВ**

ВУЛАКАН ЫЙТАТЬ, СӖНЕТ, АСӐРХАТТАРАТЬ

Чунри

Вӑрҫӑ ачисен пӗрлӗхӗ йӗркеленчӗ

Иртнӗ ҫул вӗҫӗнче районти ветерансен канашӗн пленумӗнче вӑрҫӑ ачисен пӗрлӗхне йӗркелерӗмӗр, ӑна ертсе пымашкӑн Г.Иванова шантӑмӑр.

Ку ыйту хама та канӑҫ памасть: 1936 ҫулта ҫуралнӑ мӑшӑрӑм вӑрҫӑ ачи шутланать. Синкерлӗ самана пуҫланиччен колхоз председателӗ пулнӑ ашшӗ фронтран таврӑнман. Тӑватӑ ача ҫурма тӑлӑххӑн ҫитӗннӗ. Амӑшӗ вӗсене пӗчӗклех ӗҫе хӑнӑхтарнӑ. Ҫити-ҫитми пурнӑҫа пула пӗрне те тивӗҫлӗ пӗлӳ параймаи.

Мӑшӑрӑм ӗмӗрӗпех колхозра тар тӑкнӑ. Ҫемьеллӗ пулсан хамӑр вӑйпах ҫурт-йӗр ҫавӑртӑмӑр, виҫӗ ача ҫуратса ӳстертӗмӗр. Халӗ тивӗҫлӗ канура ӗнтӗ. Арӑмӑн пенсийӗ 5232 тенкӗпе танлашать, унсӑр пуҫне Чӑваш Республикин ӗҫ ветеранне паракан ҫӑмӑллӑхпа усӑ курать. Ку хисепе вӑл пысӑк стаж пухнипе тивӗҫрӗ. Ҫулсем иртнӗ май сывлӑхӗ сиенленнӗрех хавшарӗ, ҫавна май эмел туянмашкӑн уйӑхсерен 2 пин тенкӗрен кая мар тӑкаланать. Газпа, электроэнергипе, телефонпа усӑ курнӑшӑн тӳленӗ тата хуҫалӑхпа ҫыхӑннӑ ытти парӑма татнӑ хыҫҫӑн юлнӑ укҫа тӑранса пурӑнмалӑх кӑна ҫитет. Кун пек чухне тумланасси пирки калаҫаймӑн та. Ялти ватӑсен пысӑк пайӗ пурне пуҫне тупӑшӑн ытти ҫӑл куҫӗ ҫук.

Тертлӗ те йывӑр пурнӑҫпа ватӑлнӑ вӑрҫӑ ачисене патшалӑх пулӑшӑвӗ кирлех тесе шухӑшлатӑп. Паллах пӗчӗк пенси илекен сахал мар. Вӗсен йышне уҫӑмлатас тӗллевпе Пенси фончӗн уйрӑмне шӑнкӑравларӑм. Кунашкал цифрӑсене пӗлтерме юраманни пирки хуравларӗҫ. «Вӑрттӑнлӑх мар пулӗ те?» – тесе ыйтсан апла маррине систерчӗҫ, анчах пӗлтерме юраманнин сӑлтавне уҫса памарӗҫ.

Вӑрҫӑ хыҫҫӑн арканнӑ хуҫалӑха ура ҫине тӑратмашкӑн ялти вӑй питти арҫынсемпе хӗрарӑмсене патшалӑх ҫирӗп план тӑрӑх вӑрман кастарнӑ, ҫул-йӗр тума хутшӑнтарнӑ. Ҫакӑншӑн тӳлемен паллах. Ку ӗҫрен сӑлтавсӑр пӑрӑнса ҫӳрекенсене саккун тӑрӑх айӑпласа тӗрмене хупнӑ.

Вӑрҫӑран сусӑрланса таврӑннӑ аттене патшалӑх планӗсене пурнӑҫлама хутшӑнассинчен хӑтарнӑ. Анне вара вӑй питти шутланнӑ. Алӑра кӑкӑр ачи пуррине пӑхмасӑр, ҫул тӑвас енӗпе палӑртнӑ планпа килӗшӳллӗн унӑн 2-3 кубометр тӑпрана наҫилккапа йӑтса купаламалла, 1-шер кубометр вак чул тата хӑйӑр хатӗрлесе ҫул тунӑ ҫӗре лашапа турттармалла пулнӑ.

Ҫак ӗҫсене пурнӑҫламашкӑн хӑйӗн вырӑнне шӑллӑмпа иксӗмӗре яратчӗ. Пирӗн тӑрӑхри халӑхӑн Шупашкар – Вӑрнар ҫулӗ ҫинче ӗҫлеме тивнӗ. Унта ҫитмешкӗн ирсерен 4 сехетре тӑрса ҫуран утаттӑмӑр, кунӗпе 13-14 сехет тӑрмашнӑ хыҫҫӑн киле аран-аран ҫитеттӗмӗр.

Хӗсметре пулнӑ хыҫҫӑн тӑван яла таврӑнсан, иртнӗ ӗмӗрӗн 60-мӗш ҫулӗсенче, хамӑн та сулӗйӗр планне пурнӑҫлама тиврӗ. Пирӗн, вӑрҫӑ ачисен, арканнӑ хуҫалӑха ура ҫине тӑратас тӗлӗшпе хамӑршӑн кӑна мар, атте-аннешӗн те ӗҫлеме тивнӗ. Паянхи влаҫ тытӑмӗн чиновникӗсемпе депутатсем пирӗн йывӑр ачалӑха шута илесшӗн пулманни чӑннипех тӗлентерет. Хуҫалӑх экономикине тӗреклетессишӗн пурнӑҫ тӑршшӗпе ӗҫлесе те пӗчӗк пенсие кӑна тивӗҫнӗ ҫынсене тата Аслӑ Ҫӗнтерӗве ҫывхартассишӗн ҫул ҫитменнине пӑхмасӑр производствӑра тӑрӑшнӑ е юхӑннӑ хуҫалӑха вӑй илтерме хутшӑннӑ вӑрҫӑ ачисене ватлӑх кунӗсенче хӳтӗлесси вӗсен тивӗҫӗ мар-и? Канар утравӗнче канмашкӑн яма ыйтмаҫҫӗ вӗт – вӗсем тивӗҫлӗ пурнӑҫа кӑна кӗтеҫҫӗ.

■ **Вениамин АРХИПОВ, ӗҫ ветеранӗ.**
Элӗк районӗ, Мартынкасси ялӗ

Кӑмӑла ҫӗклерӗҫ

Энтриялӗнчи культура ҫурчӗн ертӳҫи Марина Галкина интересленсе канӑвне усӑллӑ та интереслӗ ирттерессишӗн кулленех тӑрӑшать. Вӑл пуҫарнипе вырӑнти пултаруллӑ ушкӑнӗ хӑйӗн юрри-ташшипе час-часах савӑнтарать. Анчах ку хутӗнче Шупашкарти артистсенех чӗнсе илме пултарчӗ. Курма пынисем /залра пушӑ вырӑн юлманнипе ура ҫинче тӑракан та сахал марччӗ/ Виталий Ивановӑн, Виталий Адюковӑн тата Мани Дипендрӑн кашни юррине алӑ ҫупса кӗтсе илчӗҫ. Сӑмах май, концерта Энтриялсем кӑна мар, Шутнерпуҫсем те йышлӑн пычӗҫ. Вӗсен хушшинче артистсемпе пӗрле юрлакан-ташлакан та тупӑнчӗ.

Концерт савӑнӑҫ кӳчӗ, кӑмӑл-туйӑма ҫӗклерӗ. «Татах килӗр, сире хапӑлласа кӗтсе илме яланах хатӗр», – терӗҫ ял ҫыннисем Шупашкар хӑнисене ӑсатнӑ май.

■ **Александр ВИШНЕВСКИЙ.**
Вӑрмар районӗ

Ӑсталӑхӗпе савӑнтарать

Ялти ятлӑ ҫынсенчен пӗри – Иван Осокин – ҫут ҫанталӑк тусӗ пулнӑ, пурнӑҫ тӑршшӗпех эрозипе кӗрешнӗ тесе те йӑнӑш мар. Мускава шыврине шкул урамнех ҫурса тухнӑччӗ. Ӑна вӑл кӗске хушӑрах парӑнтарма пултарнӑ – ҫырхи-кӗрхи вӑхӑтра йывӑҫ-тӗм лартнӑ, вӗсене тӗрӗс-тӗкел ҫитӗнтерессишӗн ҫулталӑкӗпех тӑрӑшнӑ. Унсӑр пуҫне арҫын ку тӑрӑхра чаплӑ ал ӑсти пулнипе паларса тӑнӑ. Аслашшӗ пултаруллӑхӗ мӑнукне Сергее куҫнӑ. Паян вӑл Хуракасси хутлӑхӗнчи маттур столярсенчен пӗри шутланать. Чӑн та, хӑнахӑвне майӗпен тупнаса пынӑ ӗнтӗ: Ҫӗньял вӑтам шкулне ҫӳренӗ ҫулсенче унти мастерскойра шӑнкӑр вӗллисем тунинчен пуҫланнӑ савнӑҫласкасклас тутарам. Каярахпа пӗчӗк пукан тума тытӑннӑ.

Мӑшӑрӗпе Людмилӑпа иккӗшӗ халӗ «Сӗнрӗш» хуҫалӑхра тӑрӑшаҫҫӗ. Ҫапах та ерҫӳллӗ самант тупса ентешӗсене хуҫалӑхра кирлӗ хатӗр-хӗтӗр ӑсталатех. Акӑ кӳршӗри Николай Сотнезова мунча алӑкӗн янахне туса пачӗ. Хурт-хӑмӑр ӑстисем – Аркадий Макаров, Андрей Еремеев тата ыттисем – валли ҫыпӑҫуллӑ вӗллесем тӑтӑшах хатӗрлет. Кантӑк рамисем, асанне-кукамай арчисем тӑпӑл-тӑпӑл та илемлӗ пулаҫҫӗ унӑн.

Сергей Осокин ӑсталӑхӗпе Куславкка районӗнчи Аслӑ Куснарсем те ыр кураҫҫӗ. Ара, мӑшӑрӗ ҫав ялтан унӑн, Трубина Мархви ҫывӑхӗсӑпа Петр Шоркин кулӑҫсӑ йӑхташӗ эппин.

Чӗрӗ хӑмана типӗтсе хатӗрлес енӗпе Сергей Осокинӑн хӑйӗн вӑрттӑнлӑхӗ пур. Канмалли кунсенче Мускa шырланӗ текен вырӑнтан Энӗш енналле хӑйне май кӗвӗ ӗнерлевӗ сарӑлать – ентешӗмӗр ӗҫе тытӑннине пӗлтерет ҫакӑ.

– Шел, ача сачӗсене хупрӗҫ: пӗчӗккисем валли мелӗ те илемлӗ пуканесем туса панӑ пулӑттӑм, – тет Аслӑ Пукашри столяр.

Ку урамра ӑстаҫӑсем килӗрен тенӗ пекех пулнӑ: Виссарион Казаков ҫӑматӑҫӑ, Людмила Погодина ҫыравҫӑ, Николай Сотнезов юсавҫӑ, Геннадий Егоров тракторист, Алиса Шиверова сӑвӑҫ...

■ **Анатолий АНИШОВ.**
Сӗнтӗрвӑрри районӗ, Аслӑ Пукаш ялӗ

Бишкекрен тарнӑскере Шупашкарта тытнӑ

Кӑркӑсстан Республикин генпрокуратури ыйтнипе Чӑваш Ен прокуратури 1960 ҫулта асӑннӑ ҫӗр-шыври Иссык-Куль облаҫӗнчи Рыбачье хулинче ҫуралнӑ Асынкул Элеманова тӗлӗшпе экстрадици тӗрӗслевӗ ирттернӗ. Ҫак хӗрарӑма кӑркӑссем преступлени тунӑшӑн шыранӑ.

Вӑл Бишкек хулинче ҫурт сутатӑп тесе пӗр ҫынна унта пурӑнма янӑ, хайхискерӗн тӑванӗнчен ҫакӑншӑн укҫа – 21 пин АПШ долларӗ – илнӗ. Кайран вара ҫурта пачах урӑх ҫынна сутса янӑ. Ултав тӗслӗхӗпе Кӑркӑсстан влаҫӗсем уголовлӑ ӗҫ пуҫарнӑ та – Элеманова тарса ҫухалнӑ.

2012 ҫулхи ҫурла уйӑхӗнче вара вӑл Шупашкарти поликлиникӑсенчен пӗринче «тупӑннӑ», ӑна ҫийӗнчех тытса чарнӑ, кӑштахран прокурор ыйтнипе арестленӗ. Ӗҫ-пуҫ самай вӑраха кайнӑ, Кӑркӑсстан генпрокуратурин ыйтӑвне тивӗҫтерсе РФ генпрокурорӗн ҫумӗ тивӗҫлӗ йышӑну кӑларнӑ, ҫак кунсенче Элеманована тинех тӑван ҫӗр-шывне ӑсатнӑ.

■ **Я.ИВАЩЕНКО**

Раҫҫейре, тӗнчере

19 такси ҫуннӑ

Мурманскра 2 теҫеткене яхӑн маршрут таксийӗ ҫуннӑ /тивертнӗ тесе шухӑшлаҫҫӗ/. Ҫакӑн ҫинчен «Интерфакса» Раҫҫей Шалти ӗҫсен министерствин пресс-центрӗ пӗлтернӗ.

«Ҫак кунсенче Мурманскри Ленин районӗнче хулари транспорт предприятийӗн автомобильсен тӑмалли территорийӗнче пушар тухнӑ, вут-ҫулӑм тӗрлӗ маршрутра ҫӳрекен 19 таксие тӗп тунӑ тата сиенленӗ», – тенӗ пресс-центр сотрудникӗ.

Пурлӑха юриех тӗп тунӑ тата сиенленӗ май РФ УКн 167-мӗш статйипе уголовлӑ ӗҫ пуҫарнӑ.

Теракстене ҫутатмалла мар

Раҫҫей либерал-демократсен партийӗн ертӳҫи В.Жириновский массӑллӑ информаци хатӗрӗсене теракстемпе преступленисене анлӑн ҫутатмалла мар тесе шухӑшлать.

Унӑн шухӑшӗпе – хальтерех иртнӗ пулӑмсем /Мускаври шкул ачи вӗрентекенпе полицейские персе вӗлерни, Южно-Сахалинскри соборти перкелешӳ.../ «пурте пӗр ҫыхӑра». «Пресса террористсене рекламӑлать», – тенӗ вӑл сӑмахне пӗтӗмлетсе.

«Газпром» урӑх вырӑна куҫать

«Газпром» Мускавран Санкт-Петербурга куҫать, пӗлтерет «Ведомости» хаҫат. «Газпром» тытӑмӗсем офис валли ҫурт-йӗр шыраҫҫӗ. Сӑмах аренда пирки ҫеҫ пырать, мӗншӗн тесен 2018 ҫул вӗҫлениччен «Лахта-центра» туса пӗтерме палӑртнӑ.

Рамблер.

Лару

Лайӑххине ырларӗҫ, начаррине хурларӗҫ

Агропромышленноҫ ыйтӑвӗсемпе, апат-ҫимӗҫ рынокӗн лару-тӑрӑвне тишкерес, унти улшӑнусене ҫийӗнчех хак парас тӗлӗшпе ӗҫлекен правительство комиссийӗн тата ЧР Ял хуҫалӑх министерствин коллегийӗн анлӑ ларӑвӗ иртрӗ. Ӑна ЧР Министрсен Кабинечӗн Председателӗн ҫумӗ-ял хуҫалӑх министрӗ Сергей Павлов ирттерчӗ.

Министр ҫумӗ Ирина Кошкина АПК ӗҫ-хӗлӗпе кӑҫалхи тӗллевсем ҫинчен доклад турӗ. «2013 ҫулта Раҫҫей Ял хуҫалӑх министерстви тата республикӑн Министрсен Кабинечӗ пӗр-пӗрин хушшине ҫирӗплетнӗ 2013-2020 ҫулсенче ял хуҫалӑхне аталантарас тӗлӗшпе патшалӑх программин мероприятийӗсене пурнӑҫласси, ял хуҫалӑх продукцийӗн, чӗр тавар тата апат-ҫимӗҫ рынокне йӗркелесси ҫинчен калакан килӗшӳве кӗртнӗ 38 кӑтартуран 28-шӗ /73,7%/ пурнӑҫланнипе ҫирӗплетменли ҫес юлнӑ, – терӗ вӑл. – Республикӑн Ял хуҫалӑх министерстви муниципалитет районӗсемпе ҫуллен ҫавнашкал килӗшӳ ҫирӗплетет. Вырӑнти хӑй тытӑмлӑх органӗсем вӗсене пурнӑҫлас тӗлӗшпе мӗн-мӗн тунине ку уйӑхра тишкерме палӑртнӑ. Ларура район администрацийӗсен представителӗсем итлӗпӗр».

Пӗлтӗрхи кӑтартусене виҫӗм ҫулхипе танлаштарар-ха. Ҫанталӑкран килнӗ сӑлтавсене пула ял хуҫалӑх продукцийӗ 10,7% сахалрах туса илнӗ. 396 пин тонна, 3,8% сахалрах, тыр-пул пухса кӗртнӗ. Нумай хуҫалӑхӑн тухӑҫӗ начар. Ҫав вӑхӑтрах агротехникӑпа, пусӑ ҫавӑрнӑшӗпе, хутӑш удобренипе, ӳсен-тӑрана чирчӗртен, сӑтӑрҫӑран хӳтӗлемелли химии им-ҫамӗпе ӑнӑҫлӑ усӑ курнисен – савӑнтарать.

Тӑхӑр районти мӗн пур йышши хуҫалӑхсем тӗш тыра тата пӑрҫа йышши культурӑсем ытларах туса илнӗ. Ку йышра – Сӗнтӗрвӑрри /160,6%/, Шупашкар /123%/, Ҫӗрпӳ /121,1%/, Улатӑр /119,8%/, Етӗрне 118,9%/, Ҫӗмӗрле /112%/, Вӑрмар /105,4%/, Муркаш /101,4%/, Вӑрнар /101%/. Ҫумӑрлӑ ҫанталӑк ҫӗр улмине ҫухатусӑр пухса илме памарӗ. 2012 ҫулта пустарнӑ мӗн пур «иккӗмӗш ҫӑкӑрӑн» 70,3% чухлӗ ҫес пӳлмене кӗнӗ. Пахча ҫимӗҫ те начартарах пулнӑ. Мӗн пур харпӑрлӑхлӑ хуҫалӑхсем аш – 6%, сӗт – 7,7%, ҫӑмарта 3,6% сахалрах туса илнӗ. Ял хуҫалӑх организацийӗсенче выльӑхпа кайӑк-кӗшӗк ашӗн производстви 0,7% ҫес чакнӑ, сӗтӗн – 0,1%, ҫӑмартан 0,8% ӳснӗ.

Суту-илӗве кайӑк-кӗшӗк ашӗ сахалрах ӑсатнӑ пулин те кашни чӑхран ҫӑмарта вӑтамран 0,6% нумайрах илнӗ. Вырӑнтан пӗлтернӗ тӑрӑх – мӗн пур харпӑрлӑхлӑ хуҫалӑхсенче аш-какай туса илесси Вӑрмарсен – 4,4%, Шупашкар районӗсен – 7,7%, Канашсен 11,7% чакнӑ. Мӗн пур йышши хуҫалӑхсен сӗт производстви Вӑрмар тӑрӑхӗнче – 1,5%, Ҫӗмӗрле районӗнче – 8%, Улатӑрсен 15,6% пӗчӗкленнӗ.

Ҫӗрпе еплерех усӑ курнӑ-ха? Ял хуҫалӑхӗн кашни 100 га пуҫне пилӗк районта 100 ц ытла аш туса илнӗ: Шупашкар – 546, Ҫӗрпӳ – 207, Патӑрьел – 134, Шӑмӑршӑ – 120, Вӑрнар – 108. Ҫак районсен тӳпи республикӑн ашкакай производствинче 50% ытла йышӑнать.

Ял хуҫалӑхӗн кашни 100 га пуҫне сӗт Комсомольски /731 ц/, Шӑмӑршӑ /712/, Шупашкар /707/, Етӗрне /683/, Муркаш /630/, Елчӗк /628/, Патӑрьел /608/ районӗсенче чи нумай туса илнӗ. «АПК аталанӑвӗ» наци программине пурнӑҫа кӗртме пуҫланӑранпа ӗнесем ҫуллен сӗт ӳстерсе пынӑ. Пӗлтӗр кашни ӗнерен вӑтамран 4515 кг сунӑ. Хӗрӗ Чутайсен /3500 кг/, Куславккасен /3374/, Пӑрачкавсен /3300/, Ҫӗрпӳсен /3067/, Ҫӗмӗрлесен /2885/, Вӑрмарсен /2799/, Улатӑрсемпе Йӗпреҫсен /2685/ кӑтартӑвӗ чылай пӗчӗкрех.

Докладрӑ ҫакӑн кӑҫалхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗ тӗлне мӗн пур харпӑрлӑхлӑ хуҫалӑхсенче майракаллӑ шултра выльӑх йышӗ – 5,9%, вӑл шутра ӗне – 6,9%, сысна 17,9% хухнине палӑртрӗ. Майракаллӑ шултра выльӑх йышӗ 12 районта, чи нумай Ҫӗмӗрлепе /10,7%/ Канашсен /16,3%/ чакнӑ.

Сысна кӗтӗвӗ 15 районта, пуринчен ытла Комсомольски /44,9%/, Ҫӗмӗрле /69,3%/, Тӑвай /80,1%/, Канаш /86,3%/ районӗсенче катӑлнӑ.

Министерство кӑҫал ял хуҫалӑх продукцийӗ пӗтӗмӗшпех ытларах туса илме тӗллев лартать. Ӑна мӗнле майпа пурнӑҫласшӑн-ха? Выльӑх-чӗрлӗх, кайӑк-кӗшӗк ӗрчетекен тӗпрен ҫӗнетнӗ фермӑсем продукци ытларах ӑсатма шухӑшлаҫҫӗ. Апат-ҫимӗҫ, ҫав шутра шыв, туса кӑларассине татах вӑйлатасшӑн. Мӗншӗн тесен апат-ҫимӗҫ хатӗрлекен предприятисене иртнӗ виҫӗ ҫулта 16 инвестици проекчӗ ӗҫе кӗртнӗ, кӑҫал унта тата тирпейлекен предприятисенче ҫавнашкал 8 проект пурнӑҫа кӗртме палӑртнӑ.

Докладҫӑ федерацие республика хысниччен АПКна кӳнӗ пулӑшу, мӗне программӑсемпе хресченсене укҫа уйӑрни, ӑна кӑҫал валеҫмелли йӗрке ҫинчен каласа пачӗ. Министр ҫумӗ Эдуард Александров районсенче ҫур акине еплерех хатӗрленнине пӗлтерчӗ. Ыйтӑва сӳтсе явма ЧР Апат-ҫимӗҫ фончӗн ертӳҫи Алексей Самаркин, ЧР технадзор ертӳҫи Владимир Димитриев, Раҫҫей хӑмлаҫисен пӗрлӗхӗн председателӗн Геннадий Горланов хутшӑнчӗҫ.

■ **Юрий МИХАЙЛОВ**

Пӗлес тенӗччӗ

Тивӗҫлӗ канӑва – маларах

Тивӗҫлӗ канӑва тухиччен 2 ҫул юлчӗ. Ӗҫпе тивӗҫтерекен вара кӑларса ярас тӗллевлӗ. Кун пек чухне пенсие маларах кайма май килет-и?

А.ЕГОРОВ.

Социаллӑ тата ӗҫ хутшӑнӑвӗсен центрӗн ертӳҫи Елена Герасимова ҫирӗплетнӗ тӑрӑх – пенсие маларах тухмалли меле «Раҫҫей Федерацийӗнчи халӑх ӗҫлевӗ ҫинчен» саккунӑн 32 статйин 2 пунктне палӑртнӑ. Кун пек чухне ҫынна организацие хупнипе е штата пӗчӗклетнипе кӑна кӑларса яма пултараҫҫӗ. Урӑхла каласан хӑй ирӗкӗпе хӑтарма заявлени ҫырма ыйтсан ӗҫ вырӑнӗ те, пенсие маларах каяссине те кӗтмелли ҫук.

Ҫыннӑн ӗҫсӗр тесе регистрациленмелле. Служба центрӗн сире вырнаҫтармашкӑн май ҫук тӑк вӑл пенсие маларах кӑлармашкӑн сӗнме пултарать.

Вӑхӑтра валеҫмесен

Почтальон пенсие вӑхӑтра пырса памасан мӗн тумалла?

П.КОНСТАНТИНОВ.

Пенсие ҫирӗплетнӗ график тӑрӑх валеҫеҫҫӗ. Кашни пенсионер валли уйрӑм кун палӑртнӑ. Почтальонӑн ӑна киле пырса памалла. Кӑмӑл пулсан гражданин ҫав укҫана почта кассинче те илме пултарать.

Енчен те пенсие вӑхӑтра валеҫмерӗҫ тӗк кун пирки почтӑна ҫырса пӗлтермелле. Палӑртна срока пӑхӑнманшӑн асӑннӑ организации пенсионера график иртнӗ хыҫҫӑнхи кашни куншӑн процент тӳлеме тивет.

Ыйту-хурав

Чикӗ палӑртасси

Дачӑри кӳршӗсем картана хӑйсем тӗллӗн пирӗн лаптӑк еннелле куҫарнӑ. Пӗлӗшсем каланӑ тӑрӑх – чикке саккунпа палӑртмасан ҫав ҫӗре ҫухатма пултаратпӑр тата вӑл пирӗн иккенне ҫирӗплетеймӗстпӗр. Ҫак йӗркене мӗнле майпа тата ӑҫта уҫӑмлатмалла, ӑна кам ирттерет? Кун пирки кӳршӗсене те пӗлтермелле-и?

В.ЛОГИНОВ.

Чикӗ палӑртасси /межевание/ – ҫӗр лаптӑкӗн виҫине палӑртмалли ӗҫсен комплексӗ. Сирӗн тӗслӗхӗрте ӑна ирттермеллех. Чикӗне ҫирӗплетнипе тӗпе хурса лаптӑка кадастр учетне илеҫҫӗ. Ҫапла майпа кӑна ӑна сутма-туяма е унпа ҫыхӑннӑ ытти килӗшӳ тума пулать. Ҫак тивӗҫе ку енӗпе специализациленнӗ тата лицензи илнӗ организаци пурнӑҫлать. Хакӗ хӑш регионта пурӑннинчен, васкавлӑхран тата ӗҫ калӑпӑшӗнчен килет.

Юнашар лаптӑксен чиккине уҫӑмлатас умӗн кӳршӗсене ҫакӑн пирки 7 кун маларах пӗлтермелле. Пурнӑҫланӑ ӗҫсен актне пурин те алӑ пусмалла. Кӳршӗсем килӗшмесен е кун пирки тавлашу сиксе тухсан суда тавӑҫ тӑратма тивет, ыйтӑва унта татса парӗҫ.

Халал хучӗ

Халал хутне хупӑ майпа ҫырма пулать тенине илтрӗм. Вӑл мӗнпе уйрӑла тӑрать? Хамӑн ача ҫуккипе ялти ҫуртӑма кам еткере илеет: иккӗмӗш сыпӑкри аппасем-и е вӗсен ывӑл-хӗрӗ-и?

Е.АФАНАСЬЕВА.

Халалӑн хупӑ хутне гражданин хӑй ҫырать, алӑ пусса ҫирӗплетет тата конверта чиксе ҫыпӑҫтарать те нотариуса икӗ кӳнтелен умӗнче парать. Урӑхла каласан унпа малтан никам та, ҫав шутра нотариус та, паллашмасть.

Енчен те эсир заявлени ҫыратӑр тӑк ҫуртӑра асӑннӑ документра кӑтартнӑ ҫын илет /тивӗҫлӗ пай ирӗкӗ пур тата сирӗн шутӑрпа пурӑнакан ӗҫлеймен ҫын ҫук тӑк/.

Халал хутне хӑвармасан еткер саккун тӑрӑх ӑна йышӑнма пултаракансене черете кура куҫать: пӗрремӗшсем – ачисем, мӑшӑрӗ тата ашшӗамӑшӗ; иккӗмӗшсем – еткер хуҫин тӑван тата ҫурма тӑван пиччӗшӗ-шӑллӗ, аппӑшӗ-йӑмӑкӗ, аслашшӗ-асламӑшӗ, кукашшӗ-кукамӑшӗ /тӑван тата ҫурма тӑван пиччӗшӗ-шӑллӗн, аппӑшӗ-йӑмӑкӗн ачисем еткере представлени ирӗкӗ тӑрӑх тивӗҫеҫҫӗ/; виҫҫӗмӗшсем – еткерҫӗ ашшӗ-амӑшӗн тӑван тата ҫурма тӑван пиччӗшӗ-шӑллӗ, аппӑшӗ-йӑмӑкӗ /иккӗмӗш сыпӑкри пиччӗшӗ-шӑллӗ, аппӑшӗ-йӑмӑкӗ еткере представлени ирӗкӗ тӑрӑх тивӗҫеҫҫӗ/; юлашкинчен - ыттисен.

Валентина СМИРНОВА хатӗрленӗ.

ВЫРĂНТИ ХĂЙ ТЫТĂМЛĂХ

Конференци

Аталантарма, ӳстерме, хутшăнма пулăшĕ

Раççей Федерацийĕн Президенчĕ çумĕнчи Халăх хуçалăхĕпе патшалăх службин академийĕн /ХХПСА/ Шупашкарти филиалĕнче «Раççейĕн глобализаци тапхăрĕнчи тикĕс аталанăвĕн малашлăхĕпе çивĕч ыйтăвĕсем» ăслăлăх-практика конференцийĕ иртнĕ. Унăн ĕçне Мускаври стратеги пуçарăвĕсен агентствин ятарлă проектсен департаменчĕн ертӳçи И.Дементьев, аслă шкулсен преподавателĕсем, ăсчахсемпе аспирантсем, патшалăх влаçĕпе вырăнти хăй тытăмлăх органĕсен ертӳçисем, Мускав, Чул хула, Хусан, Вологда, Магнитогорск, Челябинск, Йошкар-Ола, Шупашкар тата ытти хула-облаçри общество ĕçченĕсем, Германи, Швеци, Украина, Беларуç ăсчахĕсем хутшăннă.

ХХПСАн Шупашкарти филиалĕн директорĕ, юридици ăслăлăхĕсен кандидачĕ Михаил Кузьмин доцент чăваш çĕрĕ çинче уçăлнă конференцие хутшăнакансене саламланă май Чăваш Республики те çак пулăмран аякра пăрăнса юлма пултарайманнине, хамăр çĕр-шыври теоретиксемпе практиксене тата чикĕ тулашĕнчи ĕçтешсене хутшăнтарса ирттерекен конференцин пĕлтерĕшĕ пысăккине палăртрĕ. «Пирĕн филиалăн ăслăлăх хăвачĕ пĕчĕк мар. Эпир çӳллĕ шайра ăслăлăх экспертизисем хатĕрлеме, тĕпчев ĕçĕсем ирттерме, тĕрлĕ мероприяти, çав шутра – «çавра сĕтел», конференци т.ыт.те йĕркелеме пултаратпăр, – терĕ Михаил Александрович. – Çакă пĕтĕмĕшле тĕп программăсемпе вĕренекен студентсене влаç органĕсенче, общество организацийĕсенче тата ытти тытăмра практика иртнĕ чухне малашнехи ĕçре кирлĕ енсене аталантарма, ертӳçĕ ăсталăхне ӳстерме, çынсемпе хутшăнма пулăшĕ...»

ЧР пурлăх тата çĕр хутшăнăвĕсен министрĕ, экономика ăслăлăхĕсен кандидачĕ Светлана Енилина улшăнуллă тĕнчен улшăнми чăнлăхĕ çинче чарăнса тăчĕ: «Кирек мĕнле çĕр-шыв малашлăхĕ унăн тикĕс аталанăвĕпе тачă çыхăннă...» Светлана Александровна палăртнă тăрăх – республика бюджечĕн пĕрлехи тупăш пайĕ тулса пырасси патшалăх тата муниципалитет пурлăхĕпе мĕнле усă курнинчен нумай килет. Çак тĕллевпе рынок инструменчĕсемпе туллин тата пĕлсе усă курмалла. Акă, тĕслĕхрен, çĕре аукционра сутнипе е ăна палăртнă вăхăта тара панипе кăна пĕлтĕр республика бюджетне 260 млн тенкĕ хывнă. Вăл пĕтĕмпех социаллă объектсем – ача сачĕсем, пурăнмалли çурт-йĕр – çĕклеме тата вĕренĕве модернизацилеме кайнă.

Конференцие хутшăнакансене ЧР юстици министрĕ, юридици ăслăлăхĕсен кандидачĕ Надежда Прокопьева та саламларĕ. Надежда Викторовна конференци теми Раççей Федерацийĕн истори аталанăвĕн хальхи тапхăрĕпе тачă çыхăннине палăртрĕ: «Секцисенче сӳтсе явма сĕннĕ темăсем те хамăр патшалăхăмăр кун-çулĕшĕн çав тери çивĕч. Демократи институчĕсемпе граждансен обществишĕн, вĕсен аталанăвĕшĕн уйрăмах пĕлтерĕшлĕ. Юлашки икĕ вунă çуллăхра пирĕн çĕр-шывра демократи принципĕсен аталанăвĕн ыйтăвĕсем яланах тĕпре». Чăваш Енре Общество палати йĕркеленнĕ, Ача, Этем тата Предпринимательсен прависемпе ĕçлекен уполномоченнăйсен общество институчĕсем ĕçлеççĕ. Республикăри ĕç тăвакан влаç органĕсенче влаçпа халăха, общество организацийĕсемпе çыхăнтаракан, вĕсен ыйтăвĕсене татса пама пулăшакан, прависене хӳтĕлекен ятарлă канашсем пуçарулăх кăтартаççĕ. Вĕсем патшалăх влаç органĕсене халăх ыйтăвĕсене татса пама пулăшнине палăртрĕç.

Конференцире ЧР муниципалитет йĕркеленĕвĕсен канашĕн ĕç тăвакан директорĕ Станислав Николаев та хăйĕн шухăшне палăртрĕ: «Чылай чухне пире тарăн пĕлӳллĕ, теорие алла çирĕп илнĕ, халăхпа хутшăнма пĕлекен, вĕсен ыйтăвĕсене тĕрĕс ăнланса татса пама пултаракан специалистсем çитмеççĕ. ХХПСА ку енĕпе пысăк ĕç тăвать, экономика секторĕ, патшалăх управленийĕ тата ытти тытăм валли кадрсем хатĕрлет. Кĕçех эпир патшалăх секторне маттур, пуçаруллă, ăста специалистсем килнине туйса илĕпĕр. Кунта ырă улшăнусем пулнине халех куратпăр».

Конференцин пленарлă ларăвĕнче ХХПСАн Шупашкарти филиалĕ ЧР Пурлăх тата çĕр хутшăнăвĕсен, ЧР Юстици министерствисемпе тата ЧР муниципалитет йĕркеленĕвĕсен канашĕпе, ЧР пĕчĕк бизнеса пулăшакан агентствăпа пысăк квалификациллĕ çамрăк кадрсем хатĕрлес тĕлĕшпе килĕштерсе ĕçлес пирки тунă килĕшӳсене алă пусрĕç.

Конференцире пилĕк секци ĕçлерĕ. Унăн ĕçне хутшăнакансем видеоçыхăну мелĕпе Швецири Сĕдертелье хулин муниципалитет вĕренĕвĕн управленийĕн пай пуçлăхĕпе Йота Сандинпа тата çак управленин специалисчĕпе, иммигрантсене вырăс чĕлхи вĕрентекенпе, педагогика ăслăлăхĕсен кандидачĕпе Татьяна Зотовăпа çыхăнса калаçрĕç.

■ **Юрий СТЕПАНОВ**

Ял пурнăçĕ

Тĕллевсене халăхпа пурнăçлатпăр

Çапла палăртрĕ Хĕрлĕ Чутай районĕнчи Кив Атикасси ял тăрăхĕн пуçлăхĕ Юрий Чертов вырăнти влаçăн иртнĕ çулхи ĕç-хĕлне пĕтĕмлетнĕ май. Ку тăрăхра ӳркенмен çемье чылай. Çакна пуçлăх калаçăвĕнчен пĕлтĕм.

● *Ю.Чертов.*

Ял тăрăхĕ 8 яла пĕрлештерет, 1380 çын пурăнать. Демографи лару-тăрăвĕ çăмăлах мар, çуралакансен йышĕ вилекенсенчен сахал. 2013 çулта 7 ача çуралнă, 30 çын вилнĕ.

Вырăнти влаç ялсен хăтлăхĕшĕн, тирпей-илемĕшĕн сахал мар тăрăшать. Иртнĕ çул, сăмахран, территорири çăвасене тирпейлессипе тĕллевлĕ ĕçленĕ. Кунта вĕсем – 3. Çу кунĕсенче çăвасене тирпей-илем кӳрессине халăха та явăçтараççĕ. Сăваплă вырăн яланах таса пултăр теççĕ ку тăрăхра пурăнакансем.

Кашни ялах автоçулпа çыхăнтарнă. Анчах пуçлăх ялсен хушшинчи çул çинчен те шухăшлать. Сăмахран, Кив Атикасси ялĕнчи Вăрман урамĕнчи çулпа йĕпе-сапара транспортпа кăна мар, çуран утса тухма та хĕн. Юрий Ивановичăн тĕллевĕ – ял хушшипе хытарнă çул тăвасси. Анчах бюджетра укçа-тенкĕ сахалли çак ыйтăва хăвăрт татса пама чăрмантарать. Пуçлăх кăткăс ыйтăвăн тупсăмне татса памалли çул-йĕре тупасси шанчăклă.

Хĕл кунĕсенче автоçулсене юртан тасатассипе Кив Атикассисем лайăх ĕçлеççĕ. Борис Борисов хăйĕн тракторĕпе çула уçать. Çакă ĕне усракансемшĕн уйрăмах меллĕ. Вĕсем ирсерен сĕт леçме тухаççĕ. Кив Атикасси тăрăхĕнче пурăнакансем ку енĕпе чăннипех те çавранăçуллă. Кăçал сĕт хакĕ самаях ӳснĕрен уйрăм хуçалăхсенче 4-5 ĕне усраççĕ. Сĕт укçипе çемье бюджетне çирĕплетеççĕ.

«Ӳркенменнисем хушма хуçалăха тĕллевлĕ аталантарсах тулăх пурăнаççĕ», – терĕ Юрий Иванович. Кив Атикасси ял тăрăхĕнче мăйракаллă шултра выльăх 943 пуç, вăл шутра сăвакан ĕне – 488.

Патшалăх паракан çăмăллăхлă кредитпа çынсем вите-хуралтă тăваççĕ, ĕне-выльăх туянаççĕ. Кив Атикасси ялĕнчи Галина Данилова 5 ĕне усрать, Вырăсушкăнь ялĕнчи Вячеслав Леонтьев çемйи 5 ĕне, 40 ытла сурăх, хур-кăвакал, чăх тытать. 3-4 ĕне усракан çемье пайтах. Вĕсен тĕслĕхĕ ыттисене те хавхалантарать.

Татса паман ыйтусен шутĕнче – çĕр пайĕсене харпăрлăха куçарасси. Хальлĕхе 35 процентĕ çеç харпăрлăхра. Ыттисен шăпине хальтерех татса памалла. Ялти ватăсем çĕр пайĕнчен хăтарма ыйтса çыраççĕ. Сăлтавĕ паллă – çĕр çинче ĕçлеме техника, çирĕп вăй-хăват кирлĕ. Çĕрпе пĕлсе усă курмасан вăл хуçине те тăрантараймĕ. Кăçал ку енĕпе Кив Атикассисем тĕллевлĕ ĕçлеме палăртнă.

Юлашки вăхăтра вырăнти влаçăн полномочийĕсем палăрмаллах ӳсрĕç. Çавна май ĕç калăпăшĕ те пĕчĕкех мар. Умри тĕллевсене пурнăçлама халăхпа ĕçлени витĕм кӳрет Юрий Чертов пуçлăха.

■ **Юлия МАРЕЕВА**

Çивĕч ыйту

Сĕт те «калаçтарать»

Район администрацийĕн ял хуçалăх пайĕ кашни эрне вĕçĕнчех халăхран сĕт туянакан юридици сăпачĕллĕ предприятисемпе уйрăм предпринимательсем çак продукцие мĕн хакпа илнин кăтартăвĕсене пуçтарма тытăнчĕ. Çапла туни питĕ тĕрĕс. Çынсен ку енĕпе лару-тăру мĕнлерех пулса пынине вăхăтра пĕлсе тăмалла.

Халĕ Йĕпреç тăрăхĕнче сĕт пухакансен йышĕ хăвăрт ӳсме тытăнчĕ. Пĕр енчен çакна лайăх пулăм тейĕпĕр. Мĕншĕн тесен сутлăх сĕте ыйтакан нумайланни продукцие тирпейлекен предприятисене васкавлăрах ăсатма май туса парать, вĕсен пĕр-пĕрин хушшинчи тупăшаслăх витĕмĕпе çивĕчлĕхне ӳстерме пулăшать. Пайтаçăсен хăйсен те ĕçтешĕсен ĕçĕ-хĕлĕ çинчен вăхăтра пĕлсе тăни кирлех.

Район администрацийĕн ял хуçалăх пайĕн тĕп эксперт специалисчĕ Алина Иванова, сĕт пуçтаракансен ĕçне-хĕлне шута илсе пыраканскер, çапла каласа парать: «Килти хушма хуçалăхра ĕне тытакансем сĕт мĕн тери тупăшлă пулнине уçăмлăнах туйса илчĕç. Кăтартусене пухма тытăнсан эпĕ кашни хутĕнчех ял тăрăхĕсен пуçлăхĕсемпе çыхăнатăп. Вĕсем ку ыйтăва кун йĕркинче тытма тăрăшни савăнтарать. Каланине çирĕплетсе темиçе цифра илсе кăтартам. 2014 çулхи кăрлачăн 1-мĕшĕ тĕлне районти уйрăм хуçалăхсенче пĕтĕмпе 3785 ĕне тытнă. Ара, ял хуçалăх предприятийĕсенче кунтан икĕ хут сахалтарах усраççĕ-çке! Ĕнеллĕ картишсем Хурамал, Ирçе Çармăс, Чăваш Тимеш ял тăрăхĕсенчи ялсенче уйрăмах йышлă. Асăннă ял тăрăхĕсен администрацийĕсем, чăнах та, килти хушма хуçалăхсене малалла аталантарас ĕçре тăрăшуллă та, пуçаруллă та. Вĕсен тĕслĕхне ыттисем патне çитерес тĕллевпе район администрацийĕн ял хуçалăх пайĕ вырăнти хăй тытăмлăх органĕсен пуçлăхĕсене хутшăнтарса канашлу та ирттерчĕ ку ыйтупа...»

Çапла декларĕ те тĕп эксперт специалист сĕтел сунтăхĕнчен кăларнă хутсемпе паллашма сĕнчĕ. «Хăй вăхăтĕнче Йĕпреç поселокĕнче – район центрĕнче – пурăнакансем кил-хуçалăхра 1000 ĕнене яхăнах тытнă, – терĕ вăл. – Кунта статистикăн районти уйрăмĕ 20 çул каялла пĕтĕмлетнĕ кăтартусем. Йĕпреçре кăна çуллахи кунсенче 10 кĕтӳ кĕтсе çӳренĕ вăрман уçланкисенче. Паян ку аса илӳре кăна юлнă. 9 пин ытла çынлă райцентрта миçен ĕне усраççĕ тетĕр? 68-ăн кăна! Буинскпа Березовка поселокĕсенче те çавнашкал лару-тăрăвах. Хальхи çынсем выльăх-чĕрлĕхпе аппаланасшăн мар...»

Ĕне усракан çынсен вара хăйсен хуйхи-суйхи. Татса памалли çивĕч ыйтусем те пур вĕсен. Алина Ивановна çавна та çĕклерĕ калаçу вăхăтĕнче. Халăхран сĕт пуçтаракан уйрăм çынсемпе пĕрлех ку ĕçе Йĕпреç тăрăхĕнче «Сĕт империйĕ», «Молочник», «Молочный двор – Канаш», «Нур» ООО туса пыраççĕ. Вăрнарти типĕтнĕ сĕт завочĕ те Йĕпреçсен продукцине йышăнать. Районти сутлăх сĕтĕн вăтам хакĕ хальлĕхе 19 тенкĕрен пуçласа 19 тенкĕ те 50 пуспа танлашать. Çав хушăрах Вăрнарти сĕт завочĕ Пысăк Упакасси, Киров ял тăрăхĕсенчи граждансенчен 20 тенкĕрен кая мар хакпа сутăн илет. Мĕншĕн хак пĕрешкел мар? Çак ыйту ĕне усракансене канăç памасть паян. Уйрăм сутуçăсем мар, юридици сăпатĕнче шутланакан предприятисем туянакан сĕтшĕн чи пĕчĕк виçепе тӳлени куç кĕрет. Паллах, кун сăлтавне пĕр енлĕн татса пама çук. Алина Иванова каланă тăрăх – паянхи куна уйрăм хушма хуçалăхсенчен илекен сĕт пахалăхĕшĕн ытлашши чĕрре кĕмеççĕ-ха. Ӳлĕмрен çав ыйту тĕпре пулмаллах. Санитарипе гигиена йĕркисене çирĕп пăхăнмасăр, ĕç производствин культурине тĕпе хумасăр пахалăхлă продукци туса илесси пирки ĕмĕтленни кăлăхах. Пĕтĕмлетӳллĕ шухăш пуриншĕн те паллă: «Сĕт пахалăхлă – хакĕ те пысăк!»

Пĕлтĕрхи кĕр кунĕсенче Пучинкере сĕте тирпейлекен тата унран тĕрлĕ продукци кăларакан завод ĕçе кĕчĕ. Вăл асăннă сала çывăхĕнчи ялсенче пурăнакансенчен сĕт туянать. Пучинкери «Красный партизан» колхоз хăй те кашни кунах унта паха продукци ăсатать. Асăннă ял тăрăхĕн пуçлăхĕ Николай Федоров каланă тăрăх – уйрăм кил-хуçалăхра ĕне тытакансем те вырăнтах çакăн пек предприяти уçăлнăшăн кăмăллă. «Ял администрацийĕн ларăвĕсенче те, депутатсен Пухăвĕнче те граждансем сутакан сĕт хакĕ мĕн чухлĕ пулнипе кăсăклансах тăратпăр, ăна ытти çĕрти хаксемпе танлаштарса пăхатпăр», – терĕ Николай Георгиевич.

Ытти ял тăрăхĕнче те çак шухăша тивĕçлĕ вырăна хуни кирлĕ. Шел, хальлĕхе уйрăм хушма хуçалăхра ĕне усракансене канăçсăрлантаркан ыйту сывлăшра çакăнса тăнăн туйăнать.

■ **Геннадий КУЗНЕЦОВ**

Тĕслĕх

Вăй-хăвачĕ иксĕлми

Ял хуçалăхĕнче ĕçлекенсен уявне палăртма иртнĕ çул Тăвайри халăх музейĕнче пуçларăмăр. Пуçтарăннисенчен чылайăшĕ шывпа çил арманĕсен, чиркӳ, икĕ хутлă шкул, кил-хуçалăх макечĕсем умĕнче чарăнса тăчĕ. Вĕсен авторĕ Чăваш АССР ял хуçалăхăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ ята тивĕçнĕ Алексей Семенович Семенов кунтах иккенне пĕлсен кăсăкланакансем ыйту çине ыйту пачĕç.

● *Алексей Семенов.*

Пурнăç çулĕ яка килмен Лексейĕн. Йышлă çемьере çуралса ӳснĕ, ашшĕ фронтра пуç хунă, çамрăклах плугарьте ĕçлеме пуçланă. Çартан таврăнсан бригадира пулăшаканра, механикра, гараж пуçлăхĕнче, инженерта тăрăшать. Шанса панă тивĕçе чĕре хушнă пек тăрăшса, тĕплĕ пурнăçлать Алексей Семенович. Çакна Хисеп, Тав хучĕсем, тĕрлĕ парне, «Ĕç ветеранĕ» тата ытти медаль çирĕплетеççĕ. Лачкассинчен Тăвайне вăтăр çул ытла çуран е хăй ăсталанă транспортпа çӳренĕ. Автомашинăсене пилĕк пӳрне пек пĕлнĕ, электрооборудование ун пек чухлаканни районта сахал пулнă.

Мĕн пĕчĕкрен çут çанталăка юратса ӳснĕ вăл. Пĕве-çырма тавра мĕн тĕрлĕ йывăç лартман-ши Алексей Семенович? Пархатарлă çак ĕçе хăйĕн ачисене те, ял çыннисене те хутшăнтарнă.

Районта пурăнмалли çуртсене çут çанталăк газĕ кĕртме пуçласан çак ĕçре Лачкассисем малтисен шутĕнче пулчĕç. Кунта ял старости Алексей Семенович тăрăшнипе бригада йĕркеленчĕ, пуçарăва хăй çине илсе ĕçе вĕçне çитерчĕ.

«Тăрăшакан хăй валли ĕç тупать», – теççĕ. Урамсене тирпей-илем кӳртессипе, ялти культура «вучахне» çĕнĕрен чĕртессипе те тăрăшать ветеран. Акă ялти лавкка çумĕнчи клубра халĕ хĕрсех ял уявне хатĕрленеççĕ. Вун-вун хĕрарăм пуçтарăнса ал ĕç тăвать, хушпу-тухья хатĕрлет. Çулла Лачкасси ялĕн кунне анлăн паллă тăвасшăн. Алексей Семенович йĕркеленипех кун пек мероприяти темиçе те ирттернĕ.

Хĕл кунĕсенче те ахаль лармасть ветеран. Ял, хуçалăх историне тĕпчет вăл. Ламран лама пырать ырă çак йăла. Ашшĕ, аслашшĕ-куккăшĕ те кăсăкланнă йăх-несĕлсемпе.

Мĕн кăна ăсталаман пулĕ Алексей Семенович? Çӳлерех асăннă макетсемсĕр вăл чĕр чунсен кӳлеписене хатĕрленĕ, аэроçуна тунă. Юлашки çулсенче касса эрешленĕ çирĕме яхăн турăш кĕтесĕ ăсталанă.

Хурт-хăмăрпа та аппаланать. Пуш уйăхĕнче юхтарнă пыл çитерсе тĕлĕнтернĕччĕ пĕр çулхине. Унпа тем çинчен те калаçма кăсăклă. Ырă кăмăллă, çынна чунтан, ялан пулăшма хатĕр вăл.

Алексей Семеновича ялта хисеплеççĕ. Пархатарлă ĕçĕсем пуриншĕн те тĕслĕх вырăнĕнче. Ял старости çак кунсенче сумлă юбилей – çуралнăранпа 85 çул çитнине паллă турĕ. Çирĕп сывлăх, ыррине сунатăп хам чунтан хисеплекен çыннăма.

■ **Валерий ЧАЙКИН.**
Тăвай районĕ

Хушма суйлавра палăртĕç

Чăваш Республикинчи территори суйлав комиссийĕсенчен пĕлтернĕ тăрăх – кăçалхи ака уйăхĕн 13-мĕшĕнче республикăри 11 районта ял тăрăхĕсен пуçлăхĕсемпе депутачĕсене тата район депутачĕсене палăртма хушма суйлав ирттереççĕ.

Унта Элĕксем Шĕмшеш ял тăрăхĕн пуçлăхне тата Ехремкасси ял тăрăхĕн депутатне суйлĕç. Çавăн пекех Атнаш /Канаш районĕ/, Шурут /Комсомольски/, Шуршăл /Сĕнтĕрвăрри/, Кавал /Вăрмар районĕ/ ял тăрăхĕсен пуçлăхĕсене тата Аслă Чемен /Патăрьел районĕ/, Лапсар тата Сарапакасси /Шупашкар районĕ/, Иваньково /Етĕрне районĕ/, Лаш Таяпа /Елчĕк районĕ/, Тăванкасси, Вырăс Улхаш /Çĕмĕрле районĕ/ ял тăрăхĕсен депутачĕсене палăртĕç. Унсăр пуçне суйлав хыççăн Елчĕк тата Пăрачкав районĕсен депутачĕсен Пухăвĕсем тулли йышпа ĕçлеме пуçлĕç.

Кандидатурăсене политика партийĕсемпе общество пĕрлешĕвĕсем тата çынсем хăйсене хăйсем сĕнме пултараççĕ. Документсене 2014 çулхи пуш уйăхĕн 3-мĕшĕнче, 18 сехетчен йышăнаççĕ.

■ **А.СТЕПНОВ**

Сĕнӳ

Пачăшкăсем – депутатсем?..

Пирĕн республикăри тĕрлĕ шайри депутатсен хушшинче тĕн культне парăннă çынсем пулманни мана питĕ шухăшлаттарать. Çĕр-шывра экономика реформи кăларса тăратнă йывăрлăхсем хушăнсах пынă, çынлăхпа чыслăх тата кăмăл-сипетлĕхпе этемлĕх туйăмĕсен пĕлтерĕшне хакласси иккĕмĕш вырăна тăрса юлнă чухне чиркӳсенче кĕлĕ вулакансен сăмахĕ ĕнентерӳллĕ пек туйăнать. Анчах та хальлĕхе вырăнти хăй тытăмлăх органĕсен «парламенчĕсенче» çак çынсем валли вырăн çук.

Манăн шухăшăмпа – хальхи самана пачăшкăсене те халăхран мандат илме явăçтармалла. Вĕсем суйлавçăсен шанăçне чиркӳре кĕлĕ-литурги ирттернипе кăна мар, хăйсен округĕнче пурăнакансен ыйтусĕнĕвне те ĕçпе тӳрре кăларса пырасса шанас килет. Хăш-пĕр регионти Думăсемпе саккунсем кăларакан Пухусенче тĕн çыннин тумĕсене тăхăннă пачăшкăсем депутатсемпе пĕрлех сасăлама хутшăннине куратăп та – хама чылайранпа канăç паман шухăша хаçат вулакансем умне кăларма хăюлăх çитернине тĕрĕс утăм вырăннех хуратăп. Урăхла, турă вĕрентĕвне тĕне ĕненекенсен хушшинчи саракан çын хăйне çакăн пек явапллă ĕç шанса панă хыççăн таса тивĕçе пурнăçа кĕртме нихçанхинчен тăрăшуллăраххăн тытăнĕ.

Халĕ ял куç умĕнчех пĕтсе пырать-çке. Ăçта ан кай – унта «симĕс çĕлен» «сăннине» çĕкленĕ, масарсенче вара ретренех – пурăнас çамрăксен вил тăприйĕ... Тăван тăвана хисеплеми пулчĕ, кӳршĕ патне каçса ларма пăрахрĕ, килĕшӳпе çураçу çулĕ çине каска хыççăн каска тухса выртать...

■ **Иван ИГНАТЬЕВ, ĕç ветеранĕ.**
Канаш районĕ,
Çĕнĕ Шуртан ялĕ

Кану

Хоккей ăмăртăвĕ кăна мар

Нарăсăн 8-мĕшĕнче Советскинчи каток хоккей вăййине кăмăллакансен шавĕпе тулнă. Ăмăртăва районти 4 ял тăрăхĕнчен командăсем хутшăннă. Хоккеистсене Етĕрне район администрацийĕн пуçлăхĕ В.Кузьмин, унăн пĕрремĕш çумĕ В.Семенов, район депутачĕ Л.Спасова саламланă, ăнăçу суннă, çакнашкал ăмăртăва кашни çулах ирттерме палăртнине пĕлтернĕ.

Лариса Спасова хоккей вăййине пирĕн пурнăçа илем кӳрекен чи илемлĕ вăйăсенчен пĕри тесе шухăшлать. Ахальтен мар вăл Советски командине хоккей формин комплектне парнеленĕ. Лариса Семеновна, ку тăрăхран суйланнă депутат пулнă май, Советскисене тĕрлĕ ăмăрту-мероприяти ирттерме пулăшсах тăрать.

Хоккей ăмăртăвĕнче Мăн Явăш команди пĕрремĕш, Советскисем – иккĕмĕш, Пĕрçырлансем 3-мĕш вырăн йышăннă.

Çитес вăхăтра Советскисем хăйсен катокĕ çинче Элĕк районĕнчи Тавăт командипе тĕл пулаççĕ.

Йĕлтĕр спортне кăмăллакансем кашни çулах Чăваш Республикин Патшалăх Канашĕн депутачĕсен Н.Маловпа В.Павловăн парнисене çĕнсе илессишĕн иртекен ăмăртусене каллех Советскине пухăнаççĕ. Ăмăрту нарăс уйăхĕн 22-мĕшĕнче иртет. Советскинче шкул уçăлнăранпа 180 çул çитнĕ. Çакна тата паллă ентеше В.К.Магницкий этнограф çуралнăранпа 175 çул çитнине халалласа Советски шкулĕнче пуш уйăхĕн 3-мĕшĕнче пысăк уяв ирттерме палăртнă.

■ **Лилия ПЕТРОВА.**
Етĕрне районĕ.
Автор сăн ӳкерчĕкĕ

Кăларăма Юрий СТЕПАНОВ хатĕрленĕ.

Самана

Чăптаçăсене манмастпăр

Ĕлĕк ялти пур ĕçе те ал вĕççĕн тунине пурте пĕлеççĕ. Эпĕ Шупашкар районĕнчи Сарапакасси ял тăрăхĕнче чăпта çапнине кăсăклантăм.

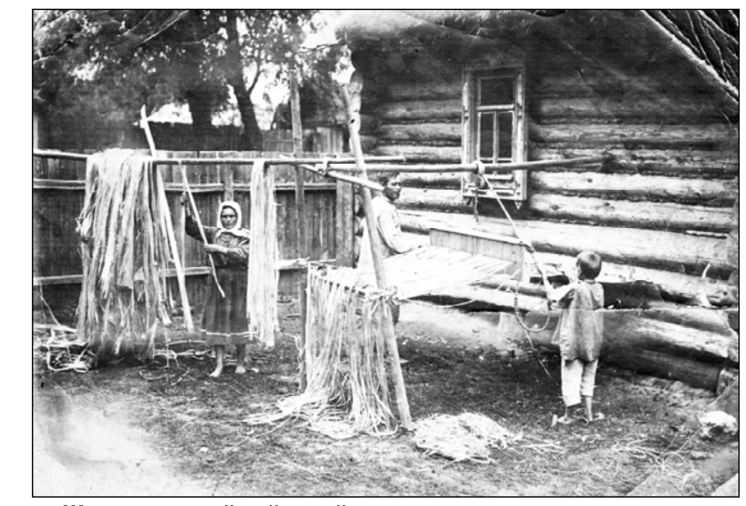

● Шорккара курăс чĕреççĕ.

Ку ĕçе ачасене пĕчĕкренех явăçтарнă. «Шоркка ялĕнче чăпта çапакансен эртелĕ 1917-1920 çулсенчех пулнă, – терĕ 1932 çулта çуралнă Валентин Александров. – Ăна Александр Степанов ертсе пынă. Ĕç мелне алла илме Фадей Виноградов пулăшнă. Нина Романова бухгалтерта, Елена Егорова кассирта вăй хунă. Мефодий Егоров водитель ЗИС-5 автомашинăпа чăпта, кулек турттарнă».

Чăпта çапмалли тĕп чĕр тавар – курăс. Малтан вăрмантан çăка хуппи кÿреççĕ, ăна ислентерме шыва пăрахаççĕ, виçĕ уйăх таран выртараççĕ, пушăт сийĕн-сийĕн сĕвĕнсен çырана кăларса типĕтеççĕ. Çăка хуйăрне уйăраççĕ, кулек валли курăс чĕреççĕ. Унăн тăршшĕ тĕрлĕрен. Ĕç тухăçлăхне ÿстересси вăрăмрах чĕрме тăрăшнă. Вăрмана кайса, çăка йывăç касса, хуппине сÿсе, яла кÿрсе вăхăт çухатас мар тесе Йĕпреç районĕнчен, Пушкăртстанран курăс турттарнă. Тепĕр чухне ăна хатĕрлеме ял тăрăхĕнчи 100 яхăн çынна темиçе эрнелĕхе янă.

Ялта пушăт-курăс, чăпта, кулек хумалли виçĕ ампар лартнă. Вĕсен умĕнче çынсем ирех пухăннă. Черет тăрсах курăс илнĕ. Ăна тарасапа виçсе панă. Хăшĕ-пĕри ытларах ĕçлесе илес тесе чăпта çине шыв пĕрĕхтернĕ. Улталама хăтланакана тÿрех асăрхаттарнă. Чăптана тарасапа виçсе йышăннă.

Хальхи çамрăксем станокпа чăпта çапнине курман. Вăл ĕлĕк кашни килтех пулнă. Ăна майлаштарма вăхăт нумай кирлĕ мар. Типĕтнĕ курăса чĕре-чĕре çĕр-çĕр хăю кăларнă. Унăн тăршшĕ е 12 шитлĕ /240 см/, е 6 шитлĕ /120 см/ пулнă. Икĕ чăпта тăрăхне юнашар хурса сыпăнтарнине пирĕн патра «петка» тенĕ. Кулек миххе аса илтернине ветерансем лайăх пĕлеççĕ. Çамрăксем курман. Сарапакасси енчи кулек цилиндр пекрех. Малтан виçĕ пысăк тăрăха, кайран тĕпне йĕпсепе /йывăç йĕппе/ тата курăс хăйăвĕпе сыпăнтарнă. Суту-илÿ организацийĕсем кулека пулă, шăрпăк, супăнь, çăм, ытти ăпăр-тапăр тултарма тунă. Вăл сахăр, кĕрпе, çăнăх, тырă валли юрăхлă пулман.

Пирĕн тăрăхра чăптана ашăк та тенĕ. Ахăртнех, алăк çине малтан ик енчен улăм сарса ашăкпа çавăрнăран çапла каланă. Елена Александрова аса илнĕ тăрăх – ачасем ирхине шкула кайиччен 10-шар чăпта тăрăхĕ çапса хăварнă. Уроксем хыççăн каллех ĕçе пикеннĕ. Кĕлче, чăпта хатĕрленĕ уйăхсенче, талăкра 4-5 сехет çес çывăрнă. Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçинчен яла электричество кĕртнĕ. Крахсын е хăйă çутине ĕçленĕ. Мăльт-мăльт-мăльт туса тăраканскер халăха электролампăсемпе танлашайман. Чăпта çапакансен çурма тĕттĕмре ăшталанма тивнĕ. Пĕрисем хăю чĕрнĕ, теприсем кулек тăрăхĕсене сыпăнтарса йĕпселенĕ, пĕри чăпта станокĕпе айланнă. Вун-вун хăйăва вĕт шăллă хĕç витĕр кăларма çивĕч куç кирлĕ пулнă. Çавăнпа станок умне ытларах ачасене лартнă.

Курăс чĕрнĕ чух пÿрте пăрах тухса сывлăшра палкаса тăнă – куçа кĕнĕ, ÿпкене ларнă. Вăл сывлăхăн сиенлĕ пулнине никам та пăхса тăман. Кашни çемьене кивçен /заем/ илтернĕ, налук тÿлеттернĕ. Укçа хыçăна таталма çеç мар, сурт-йĕр çавăрма, тумтир туянма, ытти ĕç тума кирлĕ пулнă. Вăрçă хыççăн 18 çул тултарнă хĕр-упраçран «ача налукĕ» тытнă. Ашшĕ-амăшĕ хĕре пĕве кĕрсех качча панă.

1947 çулта Шоркка чăптаçисем валли Атăл леш енчен вăрçă çулĕсенче тыткăнрисем /нимĕçсем/ выртса тăнă çурта /40х6 м/ куçарса килсе лартнă. Ăна чăптаçăсен эртелне панă. Унта 1969 çулченех ĕç вĕресе тăнă. Юлашки чăптаçăсем Руфина Григорьевăпа Мария Михайлова пулнă. Каярахпа çурта пăснă. Никĕсĕ сыхланса юлнă, кунта 20 çул ытла пурнăç шавланине аса илтерет.

■ **Владислав ПЛАТОНОВ**

Ĕлĕк

Шелттем ялĕн арманĕсем

1890 çулсенче Канаш районĕнчи Вăрăм юхан шывĕн Хачăм ятлă юппинче шыв арманĕ ĕçе кĕртни паллă.

Ăна пĕвелеттерекенни – Мишккă хуçа /хушаматĕ, те чăваш, те вырăс – паллă мар/. Армана Кивĕ тата Çĕнĕ Шелттем, Вăрăмпуç ялĕсем çÿренĕ. Шыв пĕвене татса каясран айккинчен канав уçнă. Унăн кукăрĕ халĕ те паллăть.

Мишккă пуян темиçе çултан Кивĕ тата Çĕнĕ Шелттем хушшинчи юхан шыва пĕвелеттерсе тепĕр арман хăпартнă. Унăн çÿл хĕррине, йăмра çумĕнче, çăл чавнă. Ăна Мишккă çăлĕ теççĕ.

1920 çулсенче совет влаçĕн Вăрăмпуçри хастарĕсем çав армансене хуçинчен туртса илнĕ. Хăйне асаплантарса вĕлернĕ. Çакăн хыççăн Кивĕ Шелттем çынни Микулкка Евруков Вăрăмăн сылтăм тата сулахай çыранĕнче ик арман тутарнă. Пĕвере шыв час-часах чакнă пирки сулахаййинче çеç авăртнă. Вĕсен те канав йĕрĕ юлнă.

Темиçе арман Мăн çырмара та пулнă. Вĕсене Тăван çĕршывăн Аслă вăрçи пуçланиччен, яла илсе килнĕ двигательпе çĕнĕ арман чулне çавăрттарма тытăнсан хупнă. Вăл манăн атте Иван Егорович хута янă. Вăл вăрçа кайсан Микула пичче ĕçлеттернĕ.

Пирĕн ял çынни Кируш мучи çĕнĕ экономика политикин тапхăрĕнче кĕрпе арманĕ уçма мехел çитернĕ. Унăн чулне ик лашапа çавăрттарнă.

Пирĕн ялсенче йывăçран шыв е çил арманĕ тума пĕлекен пĕрре те юлман. Ун пек маçтăр республикăра пур-ши? Пурăнать тăк унпа «Хыпарта» паллаштарсан, хăйĕн ăсталăхне уçса парсан лайăхчĕ.

■ **Алексей ЗАЙЦЕВ.**

Канаш районĕ, Кивĕ Шелттем ялĕ

Шухăш

Пире ăçта чĕнеççĕ?

Тĕнче шайĕнче те, Раççейре те юлашки çулсене халăхсемпе тĕнсен хушшинчи хутшăнусем çивĕчленсе пыраççĕ. Çакна çĕр-шыв пуçлăхĕсем тĕрлĕ халăх хушшинчи туслăха çирĕплетес тесе тĕрлĕ саккун йышăнни те, хальхи Президент ыйтăва хăйĕн программинче тĕп вырăна тăратни те татăклăн кăтартса парать. Тăван республикăмăр та тĕнче шайĕнчи юхăмран пăрăнса юлмасть. Çамрăксен хушшинче хăйсене «чăваш», «вырăс», «тутар» тесе палăртакансем, хăйсем вăл е ку халăх, вăл е ку тĕн çынни пулнине уйрăмах пусса калакансен йышĕ ÿсет. Çакна шута илсен – 90-мĕш çулсенче вăй илсе аталаннă, çĕнĕ ĕмĕр пуçламăшĕнче чакса ларнă чăваш наци юхăмĕ паян çĕнĕ вăй илсе вăранать темелле.

Этем те кунран кун улшăнса пырать тĕк – хальхи наци юхăмĕ те 20 çул каяллахи пек пулас çук. Паян унăн хăйĕн сăнĕ, хăйĕн шухăш-кăмăлĕ. Наци юхăмне çĕнĕ вăй кĕртекен çамрăксем совет саманинче пурăнса курман, мĕн пĕчĕкрен вăл е ку идеологи витĕмĕнче ÿсмен. Вĕсем пин-пин тĕрлĕ шухăш тĕнчинче пурăнма хăнăхнă.

Чăваш наци юхăмĕ çĕнĕрен тапранни чăн малтан Интернет тĕнчи çиçĕмле аталаннипе тата паян 80-90-мĕш çулсенче çуралнă çамрăксем пурнăçра хăйсен вырăнне шыранипе çыхăннă. Вĕсем, тĕпрен илсен, политикăра та, экономикăра та, пурнăçăн ытти енĕнче те йăлана кĕнĕ йĕркесене «пăсакансем» темелле. Мĕншĕн тесен ăс-тăнне пĕр идеологи те тыткăнламан, патшалăх вĕсен тĕнче курăмне хăйне кирлĕ пек çавăрма тăрăшман, çавăнпа та паян тăван халăх аталанăвĕшĕн вăй хурас текен çамрăксем хăйсен тĕнче курăмĕпе шухăш-кăмăлне ытларах Интернет тĕнчипе усă курса йĕркелеççĕ. Вĕсем унта вăл е ку идеологи, вăл е ку халăх кун-çулĕпе паллашса хăйсене килĕшекен çул суйлаççĕ те тăван халăха çав çулпа уттарас теççĕ. Анчах та паян республика шайĕнче аталанса пыракан наци юхăмĕ йĕркеленсе çирĕпленес, утмалли çулйĕре палăртас тапхăрта пулнине асăнса хăвармалла.

Уйрăм патшалăх йĕркелесси вăл, тĕпрен илсен, кирек епле халăхшăн та хăйне евĕр идеал, тĕп тĕллев. Çавăнпа та вăл е ку халăх çак тĕллев патне туртăнни, ун енне утăм хыççăн утăм туни йĕркеллĕ пулăм. Анчах та уйрăм патшалăхра пурăнни экономикăри, культурăри лару-тăру лайăхланса та çирĕпленсе пынине пĕлтермест. Тепĕр чухне халăх уйрăм патшалăх йĕркелесен мар, пĕр-пĕр çĕр-шывра ытти халăхпа килĕштерсе пурăнсан тин такăр та анлă çул çине тухнине пурнăç пĕрре мар кăтартса панă.

Чăваш наци юхăмĕнче те уйрăм патшалăх йĕркелес шухăшлă çынсем çук мар. Анчах та чăваш националисчĕсен хушшинче паян-ыран Раççейрен уйрăлса тухса хамăр тĕллĕн пурăнас тени анлă сарăлман. Уйрăм патшалăх йĕркелес текенсем, тĕпрен илсен, национализмăн икĕ çулĕ хушшинче тăраççĕ. Пĕрремĕш çулĕ – чăваш халăхне патшалăхра тĕп халăх туса хурасси, патшалăха чăваш халăхĕшĕн ĕçлеттересси. Ун чухне республикăри ытти халăхăн хăйĕн культурипе чĕлхине аталантармалли майсем чаксах пырĕç, вĕсем ирĕксĕрех хăй евĕрлĕхне çухатса тĕп халăх йышне кĕрсе çухалĕç. Тепри – чăваш халăхĕ патшалăхра тĕп халăх шутланать пулин те, республикăра ытти халăхăн та аталанма, хăй евĕрлĕхне упрама пур май та пур. Çакă – Европа моделĕ.

Чăваш наци юхăмĕнче пĕрремĕш çулпа каяс текенсем хутран-ситрен тупăнкалаççĕ, анчах вĕсем паян хăйне евĕр маргиналсем çеç шутланаççĕ. Наци юхăмĕнче иккĕмĕш çула суйлакансем тĕп вырăн йышăнаççĕ.

Çак çула «Европа моделĕ» тени ахальтен мар. Мĕншĕн тесен наци юхăмĕнче Раççей Федерацийĕн малашлăхне Хĕвел Анăçри пек куракансем йышлă. «Кашни халăхăн хăйĕн çĕр-шывĕ пулмалла. Ун чухне çеç пур халăхăн та аталанма, хăй евĕрлĕхне упрама майсем пулĕç», – теççĕ вĕсем.

Чăваш националисчĕсем – чăваш халăхĕн патриочĕсем /вĕсем хăйсене тĕрлĕрен палăртаççĕ/ – мĕн пур чăваша пĕрлештерекен патшалăх йĕркелеме ĕмĕтленеççĕ пулин те, паян вăй илсе аталанакан наци юхăмĕн палăртнă идеологи çук. Çак лару-тăру ăна 90-мĕш çулсенчи наци юхăмĕнчен уйăрса тăрать.

Палăртнă идеологи пулманран юхăм курайманлăх туйăмĕ çинче никĕсленни – чăваш националисчĕсен тĕп инкекĕ. Çапла калани, паллах, никама та килĕшес çук. Анчах та паянхи лару-тăру чăннипех та çакнашкал. Чăваш наци юхăмĕ хăш-пĕр ушкăнĕ чылай чухне пĕр çулпа утас текен, халăх пуласлăхне пĕрешкел куракан çынсене мар, вăл е ку ют халăха, вăл е ку ют чĕлхене, ют культурăна курайман çынсене пĕрлештерсе тăрать. Ку чăннипех те кулăшла самант патне илсе çитерет. Интернет тĕнчинче хăйне ытла та хастар тытакан Самар ен çамрăк чăваш националисчĕ /хăйне çапла палăртать вăл/ каланă тăрăх чăваш халăхне пĕтерекен пулăм вăл – чăвашсем паян ялĕ-ялĕпе тутара тухни. Пирĕн мăн асаттесен хушшинче ислам тĕнне йышăнса тутара тухни, паллах, пулнă. Анчах та ку ĕнерпе паян мар, сахалтан та – ĕмĕр каялла. Тепĕр чăваша вырăс культурине юратманни, тÿре-шара чăваш чĕлхине хĕсĕрлесе урам таврашне вырăсла çеç çырни наци юхăмне хутшăнма хистет. Çакăн евĕр çынсене вырăссене, тутарсене, кусене, вĕсене, ак çавсене курайманни пĕрлештерет те ĕнтĕ. Мĕншĕн тесен чăваш наци юхăмĕн тĕплĕн, пурне те ăнланмалла пултăр тесе утăммăн-утăммăн çырса хатĕрленĕ идеологи çук. Апла пулсан сÿтсе явнă чухне те наци юхăмĕн палăртнă идеологине мар, тĕрлĕ çын шухăш-кăмăлне тĕпчеме, сÿтсе явма тивет.

Чăваш чĕлхине упрас, аталантарас тени националистсене ют чĕлхене курайманни патне илсе çитерни килĕшÿсĕр тата пысăк йăнăш. Чăваш чĕлхи паян çак лару-тăрăва лекни вăл ют чĕлхесем çав тери çÿллĕ шая хăпарни мар, вĕсем çав тери ÿссе мăнаçланни мар, ку вăл – пирĕн тăван чĕлхе халăхра хăйĕн витĕмне çухатни. Çак ыйтăва патшалăхпа халăх пĕр чĕлхе тупмасăр татса пама çук. Патшалăх шкулсенче тата ытти вĕренÿ учрежденийĕсенче чăваш чĕлхипе литературине вĕрентес ĕçе ячĕшĕн çеç мар, тĕплĕн пурнăçласа пырсан, халăх пĕрлешĕвĕсем патшалăха çак ĕçре пулăшсан, халăх пĕрлешĕвĕсем пĕр-пĕринпе тачă çыхăну тытса ĕçлесен, çак ĕçе çамрăксене, вăй питти арçынсемпе хĕрарăмсене, ватăсене явăçтарсан тин аталанма май пулĕ. Тумалли утăмсенчен пĕри – чĕлхене упрама, аталантарма шантарса калакан, çак ыйтусене хускатакан, вĕсене татса пама пултаракан политиксене пулăшасси, вĕсемпе çыхăну тытса ĕçлесси. Анчах та идеологие палăртманран чăваш наци юхăмĕ вăл е ку пĕлтерĕшлĕ те усăмлă тĕллев патне утни çинчен калама йывăр. Мĕншĕн тесен халь хăйсене чăваш националисчĕсем тесе палăртакан çынсем ХĂЙСЕН тĕллевĕ, ХĂЙСЕН курăмĕ патне утаççĕ. Кар тăрса пĕр ĕç туса пĕр çулпа утни çинчен каламалли те çук.

Чăваш наци юхăмĕн палăртнă идеологийĕ пулманран чăваш националисчĕсене пĕр-пĕринпе килĕштерсе ĕçлеме те çăмăл мар. Вĕсен хушшинче харкашу тата пĕр-пĕрне итлес, ăнланас теменни йăлана кĕнĕ тесен те юрать. Паянхи куна çитсе те чăваш халăхĕшĕн çунакансем, ăна вăл е ку çулпа уттарас текенсем пĕр сĕтел тавра пуçтарăнса пĕр-пĕринпе калаçса курман. Интернет тĕнчинчи «калаçу» та хальлĕхе чылай чухне диалогпа полилог мар, хăйне евĕр монологсенчен йĕркеленет.

«Чăваш», «сăвар», «пăлхар» тавра явăнакан шухăшсенех илер. Пĕрисем «чăвашран» ютшăнса хăйсене «сăвар» тесе палăртаççĕ, халăха та çапла тума чĕнсе калаççĕ. Теприсене «пăлхар» ят килĕшет. Нумайран та нумайăшĕ «чăвашран» уйрăласшăн мар. Çак тавлашу та чăваш наци юхăмне чылай чухне ним çук çĕртен йывăрлăх тупса парать. Сăварсем те, пăлхарсем те пирĕн мăн асаттесем пулнă, анчах та халăх пин-пин çул хушшинче хăйĕн ятне темиçе хут та улăштарнă. Паян эпир чăвашсем, чăвашлăха /чăваш халăх ăс-хакăлне, культурине/ упраса тытса пыракансем.

Çак ăнлавсемпе чăваш наци юхăмĕн тепĕр йывăрлăхĕ те çыхăннă – халăх кун-çулне, пулни-иртнине ытлашши пăлхатни, ытлашши çавăрттарни. Аваллăха тĕпчени халăха упрама, çамрăк ăрăва пурнăç çулĕпе ята ямасăр утма пулăшать. Анчах вăл «тĕпчени» пулмалла, «пăлхатса çавăрттарни» мар. Халăх ĕмĕр-ĕмĕр, пин-пин çул каялла мĕнле пурăннине тĕпчеме тарăн пĕлÿ кирлĕ. Ватлăх кунĕсенче ним тума аптранипе е хамăра мăнаçлăран та мăнаçлă кăтартас тенипе кĕнеке хыççăн кĕнеке çырса çамрăксен ăс-тăнне пăтратни килĕшÿсĕр.

Чăваш наци юхăмĕн тепĕр йывăрлăхĕ – аслă ăрупа кĕçĕн ăру пĕр-пĕрне ăнланманни. Çакна тĕрлĕ пуху-канашлура та курма пулать. Интернет тĕнчи те çакнах кăтартса парать. Чылай чухне аслă ăру çамрăксене тивĕçлипе хаклама пĕлмест. Çакна ватăсемпе çитĕннĕ çынсем наци ыйтăвĕсене, наци аталанăвне халалланă пухусемпе канашлусене çамрăксене явăçтарманни, вĕсене сăмах паманни, вĕсен шухăш-кăмăлне пĕлес теменни те çирĕплетеççĕ. Çакăн йышши ларусенче çамрăксем е пачах çук, е вĕсем унта шкулсемпе аслă вĕренÿ учрежденийĕсенчен «хăваласа килнĕ халăх» вырăнĕнче.

Çамрăксем ватăсене хаклама пĕлменни те пур. Çамрăк ăру хушшинче халăха паянхи лару-тăрăва аслă ăру илсе çитернĕ тесе айăплас йăла çирĕп. Тен, çакна пула «шур сухалсен» сăмахĕ витĕмсĕрпе пĕрех.

Чăваш наци юхăмĕнче вак тĕрлĕ пĕрлешÿ йĕркеленсе пынине палăртас пулать /«вак» тени кунта вĕсем халăхшăн пĕлтерĕшсĕр тенине пĕлтермест/. Чылай чухне вĕсен устав та, çирĕп тытăм та çук. Çакăн йышши пĕрлешÿсем пĕр-пĕр ыйту тавра чăмăртанаççĕ. Чăваш чĕлхине халăхра упрасси, ăна аталантарса пуянлатасси; чăваш халăх йăли-йĕркине чĕртсе тăратасси; çамрăксене тĕрĕ ăсталăхне вĕрентесси; халăх юрри-ташшине çĕнĕ вăй кĕртесси; чăваш халăх кун-çулне тĕпчесси... Паянхи куна илсен – вак пĕрлешÿсем чăваш наци юхăмĕнче тĕп вырăн йышăнса пынине палăртмалла. Çакна Чăваш наци конгресĕ юлашки çулсенче витĕмне çухатнипе те, вак пĕрлешÿсене кĕрекен çамрăксем Конгресри «шур сухалсенчен» хастартарах та хăюллăрах пулнипе те ăнлантарма пулать.

Сăнанинчен. Конгресс шыв сыпнăн пулнăран çĕр-шыв тата республика шайĕнчи политикăпа экономика пулăмĕсене чылай чухне никам та мар, шăп та лăп вак пĕрлешÿсем «чăваш кусĕпе пăхса» хаклаççĕ, çак пулăмсем тăван халăхшăн усăллă е сиенлĕ пулнине палăртаççĕ.

* * *

Юлашки çулсенче пĕтĕм тĕнче тÿрккесленни курăнать. Тĕн, наци ыйтăвĕсем çивĕчленсех пыраççĕ, вĕсемшĕн кар тăма хатĕр çынсен шучĕ ÿссех пырать. Çак лару-тăрура тăван халăха упраса аталанма май туса парасси чăваш наци юхăмĕн тĕп тĕллевĕ пулмалла пек туйăнать. Анчах та ытлашшипех харсăрланса сăпайлăха çухатни инкек патне илсе çитермĕ-ши? Суккăрăн кăкăр çапса çÿрени нихăçан та ырăпа вĕçленес çук.

Чăваш Ене Раççейрен уйăрас шухăш, çак тĕллев патне туртăнни тĕрĕс пулăм мар. Мускавран уйăрălса тухса хамăр патшалăха йĕркелесенех пирĕн пурнăç тÿрех лайăхланасса, мĕн пур йывăрлăх çав самантрах çухаласса шанса ларни кăлăхах. Мĕншĕн тесен республикăмăрта халăх начар пурăнни чылай чухне – хамăр айăп, хамăр ĕçлеме пĕлменни, ĕçлес теменни. Чăваш Ен Раççейрен уйрăлса тухни ытти регионти пурăнакан чăвашсен, Чăваш Енри ют халăх çыннисен пурнăçне самай йывăрлатĕ. Çавăнпа та чăваш наци юхăмĕн тĕп тĕллевĕ Раççейре пурăнсах халăха хÿтĕлеме вĕренесси, Конституцие тата тĕрлĕ саккуна пăхăнса пурăнсах халăх хăй евĕрлĕхне упрасси, халăха республикăрах ĕçпе тивĕçтерсе йĕркеллĕ пурăнма май туса парасси пулмалла.

Куçĕ курман çын такăнса ÿксе аманма пултарнă евĕрех, ăсĕпе суккăр çын та пурнăçра пысăк йăнăш туса хăйне хăй пĕтерет, халăха сиен кÿрет. Пирĕн чăн малтан пĕр ĕçе те, пĕр шухăша та суккăррăн тытса пымалла мар. Кашни утăма, кашни ĕçе, кашни шухăша тĕрĕс хак пама пĕлмелле. Кирек епле ыйтăва татса панă, кирек епле ĕçе пуçăннă чухне те тĕплĕн шухăшламалла, тĕрĕс те тухăçлă май тупма пĕлмелле.

Чăваш наци юхăмĕн паянхи хастарĕсене, тăван халăхшăн чунпа çунакансене тăван чĕлхе çеç пĕрле кар тăрса ĕçлеме май парĕ. Мĕншĕн тесен çак юхăмра ислам тĕнне тытса пыракансем те, православи тĕнĕпе пурăнакансем те, урăх тĕне пăхăнакансем те, ĕненÿсĕр çынсем те пур. Çавăнпа та тăван чĕлхене упраса аталантарас тени кăна, чăваш чĕлхи халăх никĕсĕ пулнине йышăнни çеç наци юхăмне пĕр чĕлхе тупса пĕр-пĕринпе килĕштерсе ĕçлеме май парĕ. Чĕлхе çирĕп пулсан – халăх та çирĕп.

Чăваш наци юхăмĕ хăй хыççăн ертсе кайма, халăха хăйĕн тавра пуçтарма пултаракан çын тупăнсан /1/, наци юхăмне политикăпа палăрма пултараякан пĕрлешÿ йĕркеленсен /2/, вăл наци юхăмĕн шухăш-кăмăлне, идеологине тĕплĕн çырса халăх патне илсе çитерсен /3/, халăх çак юхăма шансан /4/ тин вăйланĕ, çирĕпленĕ.

Анчах та паянхи куна илес тĕк çак юхăм халăха тивĕçтермест, халăх шайĕнче сÿтсе явмалăх идеологи палăртаймасть. Палăртнă çул-йĕрсĕр халăха ертсе кайма та çук.

Çапах та малашлăхра чăваш наци юхăмĕн тĕп шухăшне, унăн идеологине палăртакан çынсем тупăнасси пĕрре те иккĕлентермест.

■ **Руслан САЙФУТДИНОВ**

Тĕрĕслев

Ĕçлев саккунĕсене пăснă

Шупашкар районĕн прокуратури Н.Павлова тата А.Данилова Ишлейри «Ишлейский» ЖКХ УК» ОООра ĕçлев саккунĕсене пăсни çинчен пĕлтернине тĕрĕслерĕ, çитменлĕхсене тупса палăртрĕ.

Тĕрĕслев çирĕплетнĕ тăрăх – Н.Павлова çак управляющи компанире 2012 çулхи кăрлачăн 13-мĕшĕнчен тытăнса ĕçленĕ. Пĕлтĕрхи раштав пуçламăшĕнче хăйĕн ирĕкĕпе ĕçрен кайнă. Анчах ĕç укçи тĕлĕшпе унпа ĕçленĕ юлашки кун туллин татăлман. Кăçалхи кăрлачăн 9-мĕшĕ тĕлне те парăм пулнă.

А.Данилова кунта 2012 çулхи кăрлачăн 12-мĕшĕнчен пуçласа тăрăшнă. Секретарь-делопроизводительте ĕçленĕскер, вăл та пĕлтĕрхи раштавăн 2-мĕшĕнче хăйĕн ирĕкĕпе ĕçрен кайма ыйтса çырнă. Унпа та туллин татăлман.

РФ Ĕçлев кодексĕн 21 статйипе килĕшÿллĕн ĕçлекенĕн вăхăтра тата туллин шалу илмелли право пур. Ĕç укçине вăхăтра тÿлеменни – çынсен ĕçлев правине пăсни. Çапла вара УК гендиректорĕ В.Кудрявцев саккуна пăсни куç кĕрет. Çавна май район прокурорĕ ун тĕлĕшпе административлă правăна пăсни пирки ĕç пуçарчĕ. Ăна тишкерсе В.Кудрявцев айăплине палăртнă, пуçлăха 4 пин тенкĕлĕх штрафланă.

■ **Анатолий ИВАНОВ,**

Шупашкар районĕн прокурорĕн çумĕ

Факс: /8352/ 28-83-70.
E-mail:hypar2008@rambler.ru
реклама пĕлтерÿ
Тел.: 28-83-70.
316-мĕш пÿлĕмре йышăнаççĕ.

Саламлатпăр

Хаклă та юратнă, ытарайми аннемĕр – Шупашкар районĕнчи Шăмăш ялĕнчи Елизавета Павловна ВАСИЛЬЕВА – паян 75 çул тултарать.

Эпир ăна сумлă юбилейпе ăшшăн саламлатпăр. Тавах сана, çĕр çинчи чи хаклă та çывăх çыннăмăр, пире пурнăç парнеленĕшĕн, ÿстерсе халăха юрăхлă тунăшăн. Сывлăхлă та таса пул аннемĕр, ан чирле. Атте килĕн ăшшине малашне те упрама сана турă вăй-хал патăр. Пурнăçу тулăх пултăр, сĕтелÿ апат-çимĕçрен ан татăлтăр.

Хĕрĕсем, кĕрÿшĕсем, мăнукĕсем тата мăнукĕсен ачисем.

Извещение о проведении аукциона на право заключения договоров купли-продажи земельных участков

Администрация Моргаушского района Чувашской Республики (далее - организатор аукциона) приглашает принять участие в аукционе, открытом по составу участников и по форме подачи предложений о цене, на право заключения договоров купли-продажи (далее - аукцион) земельных участков, расположенных на территории Моргаушского района Чувашской Республики.

Основание: постановление администрации Моргаушского района Чувашской Республики от 20.12.2014 г. № 41 "О проведении открытого аукциона на право заключения договоров купли-продажи земельных участков, расположенных на территории Моргаушского района Чувашской Республики". Почтовый адрес, номер контактного телефона, адрес официального сайта организатора аукциона и комиссии по проведению конкурсов или аукционов: 429530, Моргаушский район, с.Моргауши, ул. Мира, 6 телефон/факс 8 (83541) 62-2-66, 62-5-99, e-mail: imu4@morgau.cap.ru, http://gov.cap.ru/main.asp?govid=71.

Характеристика объектов купли-продажи:

Лот №5 - земельный участок с кадастровым номером **21:17:190401:140,** категории "земли сельскохозяйственного назначения", местоположение: Чувашская Республика, Моргаушский район, Тораевское сельское поселение, для сельскохозяйственного производства, площадью 1214 кв.м.

Начальная (стартовая аукционная) цена участка - 16 124 (шестнадцать тысяч сто двадцать четыре) рубля.

Сумма задатка - 20% от начальной (стартовой аукционной) цены участка **(3 224 руб. 80 коп.)**.

Шаг аукциона - 5% от начальной (стартовой аукционной) цены участка **(806 руб. 20 коп.)**.

Информация о проведении аукциона: Перечень документов, представляемых заявителем для участия в аукционе:

1. Заявка на участие в аукционе (в установленной форме) в 2-х экземплярах, с указанием реквизитов счета для возврата задатка. Заявки на участие в аукционе принимаются в кабинете №312 по рабочим дням по адресу организатора аукциона.

2. Платежный документ (и его копия), подтверждающий внесение заявителем задатка. Задаток перечисляется на реквизиты: Получатель платежа - финансовый отдел администрации Моргаушского района, ИНН 2112389501 КПП 211201001, лицевой счет 05123ЧМ0012 в финансовом отделе администрации Моргаушского района, р/счет: 40302810175025013018 в Чувашском отделении №8613 ОАО "Сбербанк России", кор/счет 30101810300000000609, БИК 049706609. В платежном поручении необходимо указать назначение платежа (адрес участка) и дату аукциона.

Задаток возвращается всем претендентам аукциона, в соответствии с условиями договора о задатке, кроме победителя, в течение 5-ти банковских дней со дня подписания протокола о результатах аукциона.

3. Выписка из Единого государственного реестра юридических лиц - для юридических лиц, выписка из Единого государственного реестра индивидуальных предпринимателей - для индивидуальных предпринимателей, копии документов, удостоверяющих личность - для физических лиц.

4. Физическое лицо предъявляет документ, удостоверяющий личность. В случае подачи заявки представителем претендента предъявляется доверенность.

5. Юридическое лицо дополнительно прилагает к заявке нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица, а также выписку из решения уполномоченного органа юридического лица о совершении сделки (если это необходимо в соответствии с учредительными документами претендента и законодательством государства, в котором зарегистрирован претендент) (кроме участия в аукционе на право заключения договора купли-продажи земельного участка для индивидуального жилищного строительства).

Заявителем предоставляется опись документов в 2-х экземплярах.

Сроки приема и окончания приема заявок на участие в аукционе - **с 05 февраля 2014 года по 06 марта 2014 года.**

Организатор аукциона вправе отказаться от проведения аукциона не позднее, чем за три дня до даты окончания срока подачи заявок на участие в аукционе. С документацией об аукционе, в том числе с формой заявки и проектом договора купли-продажи земельного участка можно ознакомиться по адресу: Чувашская Республика, с. Моргауши, ул. Мира, дом 6, каб.№312.

Требования к участникам аукциона:

В аукционе на право заключения договоров купли-продажи земельных участков может принять участие любое юридическое лицо независимо от организационно-правовой формы, формы собственности, места нахождения и места происхождения капитала или любое физическое лицо, в том числе индивидуальный предприниматель, претендующее на заключение договора, соответствующие требованиям, предусмотренным документацией об аукционе, и подавшее заявку на участие в аукционе.

Рассмотрение заявок на участие в аукционе на предмет соответствия требованиям, установленным документацией об аукционе, состоится на заседании Комиссии - **07 марта 2014 года** в 16.00 часов по адресу организатора аукциона. Ознакомление с земельным участком на местности: в рабочее время по предварительному согласованию с представителем отдела имущественных и земельных отношений администрации Моргаушского района Чувашской Республики.

Победителем аукциона признается лицо, предложившее наиболее высокую цену приобретения в собственность земельного участка. По итогам аукциона оформляется протокол, который является основанием для заключения договора купли-продажи земельного участка. Договор купли-продажи земельного участка заключается в срок не позднее 10 рабочих дней со дня подписания протокола.

Определение участников аукциона состоится **11 марта 2014 года** по адресу: 429530, с. Моргауши, ул. Мира, дом 6, 3 этаж, каб. 312. Время проведения открытого аукциона (по московскому времени): Лот №5 - 11.20.

Администрация Урмарского района извещает о наличии предполагаемых для передачи земельных участков из категории земель сельскохозяйственного назначения в аренду для ведения сельскохозяйственного производства физическим и юридическим лицам: сроком на 49 лет - площадью 2280407 кв.м., кадастровым №21:19:190101:48, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, с/пос. Ковалинское, западная часть кадастрового квартала, размер годовой арендной платы - 68400 руб.; площадью 1442937 кв.м., кадастровым №21:19:200101:29, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, с/пос. Ковалинское в северо-восточной части кадастрового квартала, размер годовой арендной платы - 43300 руб.; площадью 1214020 кв.м., кадастровым №21:19:090101:196, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский р-н, размер годовой арендной платы - 36400 руб; сроком на 10 лет - площадью 345999 кв.м., кадастровым №21:19:070301:499, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, в юго-восточной части кадастрового квартала 21:19:070301, размер годовой арендной платы - 10300 руб.; площадью 200000 кв.м., кадастровым №21:19:070301:521, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, в северо-восточной части кадастрового квартала 21:19:070301, размер годовой арендной платы - 5600 руб.; площадью 1190000 кв.м., кадастровым №21:19:070301:507, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, в восточной части кадастрового квартала 21:19:070301, размер годовой арендной платы - 35343 руб.; площадью 1170000 кв.м., кадастровым №21:19:070301:508, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, в восточной части кадастрового квартала 21:19:070301, размер годовой арендной платы - 32700 руб.; площадью 110000 кв.м., кадастровым №21:19:020101:524, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, Шихабыловское с/пос. в восточной части кадастрового квартала 21:19:020101, размер годовой арендной платы - 3100 руб.; площадью 15193 кв.м., кадастровым №21:19:100101:174, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, с/пос. Бишевское в северо-восточной части кадастрового квартала 21:19:100101, размер годовой арендной платы - 1030 руб., площадью 897 кв.м., кадастровым №21:19:160801:382, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Урмарский район, с/пос. Арабосинское, размер годовой арендной платы - 660 руб. Заявки принимаются в течение месяца со дня опубликования газеты по адресу: Чувашская Республика, п. Урмары, ул. Мира, д.5, каб. 204 в администрации Урмарского района.

Администрация Красночетайского района сообщает о наличии свободного земельного участка, распределяемого на праве аренды из категории "земли сельскохозяйственного назначения" с кадастровым № 21:15:000000:3788, местоположение: Чувашская Республика, Красночетайский район, Штанашское сельское поселение для сельскохозяйственного производства, площадью 35000 кв. м.

Заявки принимаются в течение месяца с даты опубликования объявления по адресу: 429040, село Красные Четаи, пл. Победы, дом 1 (здание администрации), кабинет № 306 с 8-00 до 17-00 часов ежедневно, кроме выходных дней. Телефон для справок 8(83551)2-13-55.

Администрация Красночетайского района сообщает о наличии свободного земельного участка, распределяемого на праве аренды из категории "земли сельскохозяйственного назначения" с кадастровым № 21:15:080609:143, местоположение: Чувашская Республика, Красночетайский район, Акчикасинское сельское поселение, земельный участок расположен в северной части кадастрового квартала 21:15:080609 для сельскохозяйственного производства, площадью 10113 кв. м.

Заявки принимаются в течение месяца с даты опубликования объявления по адресу: 429040, село Красные Четаи, пл. Победы, дом 1 (здание администрации), кабинет № 306 с 8-00 до 17-00 часов ежедневно, кроме выходных дней. Телефон для справок 8(83551)2-13-55.

Администрация Аликовского района сообщает о наличии земельных участков, предоставляемых в долгосрочную аренду:

- с кадастровым номером: 21:07:270702:160, категории "земли сельскохозяйственного назначения", разрешенный вид использования "для сельскохозяйственного производства", местоположение: Чувашская Республика - Чувашия, р-н Аликовский, с/пос. Яндобинское, общей площадью 134 кв.м.;
- с кадастровым номером: 21:07:081202:14, категории "земли сельскохозяйственного назначения", разрешенный вид использования "для сельскохозяйственного производства", местоположение: Чувашская Республика - Чувашия, р-н Аликовский, с/пос. Таутовское, общей площадью 81025 кв.м;
- с кадастровым номером: 21:07:241601:213, категории "земли сельскохозяйственного назначения", разрешенный вид использования "для сельскохозяйственного производства", местоположение: Чувашская Республика - Чувашия, р-н Аликовский, с/пос. Яндобинское, общей площадью 1024 кв.м.

За справками и информацией обращаться в отдел экономики, земельных и имущественных отношений администрации Аликовского района в каб. №48 в течение месяца со дня опубликования.

ПРОДАЮ

7.Срубы для бани. Т. 37-28-74.

чăваш халăх хаçачĕ
ХЫПАР
УЧРЕДИТЕЛЬСЕМ – ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН МИНИСТРСЕН КАБИНЕЧĔ, "ХЫПАР" ХАÇАТ РЕДАКЦИЙĔ
Федерацин çыхăну, информаци технологийĕсен тата массăллă коммуникацисен сферинчи надзор служби Чăваш Республикинчи управленийĕнче 2013 çулхи çу уйăхĕн 31-мĕшĕнче ПИ ТУ21-00281 №-пе регистрациленĕ
"Хыпар" индексĕ – 54800, "Чăваш хĕрарăмĕ" – 11515, "Хыпар"-шăмат кун" – 78353, "Сывлăх" – 11524, "Çамрăксен хаçачĕ" – 54804, "Кил-çурт, хушма хуçалăх" – 54806.

Директор-тĕп редактор А.П.ЛЕОНТЬЕВ
Номер редакторĕ Г.А.МАКСИМОВ
РЕДКОЛЛЕГИ:
М.М.АРЛАНОВ /тĕп редактор çумĕ-коммерци директорĕ/
А.П.ЛЕОНТЬЕВ / директор – тĕп редактор/
Г.А.МАКСИМОВ /тĕп редактор çумĕ/
С.Л.ПАВЛОВ /тĕп редактор çумĕ/
Н.Г.СМИРНОВА /культурăпа чăваш диаспорин пайĕн редакторĕ/
Ф.П.ЧЕРНОВ /яваплă секретарь – техника центрĕн пуçлăхĕ/
Дежурнăй редактор Ю.П.СТЕПАНОВ

Адрес: 428019, ШУПАШКАР, ИВАН ЯКОВЛЕВ ПРОСПЕКЧĔ, 13, ПИЧЕТ ÇУРЧĔ, III ХУТ, "ХЫПАР".
ТЕЛЕФОНСЕМ
Редакци телефонĕсем:
56-00-67 – директор – тĕп редактор
56-33-64 – тĕп редактор çумĕ
56-04-17 – тĕп редактор çумĕ
62-08-62 – секретариат, яваплă секретарь
пайсем:
28-85-01 – общество пурнăçĕпе политика пайĕ
56-05-21 – журналист тĕпчевĕсен тата куçару пайĕ
56-08-62 – экономика пайĕ
56-03-04, 28-85-91 – социаллă пурнăçпа вĕренÿ пайĕ
56-08-61 – культурăпа чăваш диаспорин пайĕ
56-04-26, 28-85-87 – хроникăпа хамăр корреспондентсен пайĕ
28-82-91 – корректорсем
56-45-94 – фотокорреспондент
бухгалтери – 28-83-64
коммерци дирекцийĕ:
28-83-70 – рекламăпа пĕлтерÿсен пайĕ
56-20-07 – сырăнтарупа реализаци пайĕ
корр. пунктĕсем:
8-937-398-75-33 – Хĕрлĕ Чутай,
/8-835-38/ 2-18-02, 2-11-95 – Йĕпреç
28-85-71 – Чăваш Республикин Журналистсен союзĕн правленийĕ
hypar2008@rambler.ru
Ĕç кунĕ 8 сехет те 45 минутран пуçласа 17 сехет те 45 минутчен, шăмат кунпа вырсарни кунсăр пуçне.

Факс: /8352/ 28-83-70
Электрон почта:
hypar1@mail.ru
hypar@mail.ru

РЕКЛАМĂПА ПĔЛТЕРÿСЕНЕ 316-мĕш пÿлĕмре йышăнаççĕ. Тел. 28-83-70.
Офсет пичечĕ. Калăпăшĕ 2 пичет листи. Рекламăпа пĕлтерÿсен чăнлăхĕшĕн вĕсене паракансем яваплă.
Хаçатри рекламăсăр тÿлевлĕ информаци материалĕсем "Реклама çинчен" федераци саккунĕн 2 ст. килĕшÿллĕн "Аталану çулĕпе", "Ят-сум", "Ĕç тата çын", "Самана таппи", "Компетентлă" рубрикăсемпе пичетленеççĕ.

Хаçата «Хыпар» Издательство çурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă, «Чăваш Ен» ИПК» АУО типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Шупашкар хули, И.Яковлев проспекчĕ, 13. 56-00-23 – издательство директорĕ.
Пичете графикпа 21 сехетре алă пусмалла, 20 сехет те 45 минутра алă пуснă.
Тираж 7871. Заказ 482.